

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend..

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIENSTBARE VERBEELDING IV (slot)

Bijbellezers leren veel over God door middel van beelden, Woorden en uitdrukkingen die we gewend zijn te gebruiken als het over mensen gaat, geven ons oog voor de Onzienlijke. En niet alleen over God wordt beeldend gesproken, ook over zijn Koninkrijk, of over de kerk, of over de nieuwe aarde, enzovoort

Theorieën over beelden, over metaforen, worden door sommigen gebruikt als legitimatie van bijbelkritiek. Dit maakt bezinning op de beeldende taal van de bijbel natuurlijk niet overbodig. Integendeel.

Waarom beelden?

Waarom worden in de bijbel zoveel metaforen gebruikt? Het lijkt me mogelijk om iets van een antwoord op die vraag te formuleren vanuit de manier waarop metaforen functioneren.

De functie van metaforen kan in het algemeen worden bekeken. onafhankelijk van de plaats waar we ze tegenkomen. Maar we moeten ook stilstaan bij de bijzondere functie van mensvormige beelden in het spreken over God. Ik begin bij het laatste.

Het begrip te boven

God is in de hemel en wij zijn op de aarde. Wij kunnen God niet zien en ook niet in begrippen vatten. Dat we God toch kennen, is te danken aan zijn komst naar ons. De Zoon heeft ons de Vader doen kennen. En door de Geest geleid hebben profeten en apostelen woorden en uitdrukkingen gekozen die ons op tal van manieren iets van God laten zien.

In het tweede artikel van deze reeks is Bavinck aangehaald die betoogt dat mensen nu eenmaal gebonden zijn aan begrippen die uit hun ervaringswereld afkomstig zijn. De bijbel gebruikt dergelijke begrippen om de werkelijkheid van God voor te stellen. God ziet, Hij spreekt, Hij maakt plannen en komt daarop terug, Hij houdt zijn woord, Hij is voor de zijnen een Vader, Hij toont als een verscheurend dier tegen vijanden, enzovoort. Een overweldigende veelheid aan beelden.

Waarom gebruikt de bijbel zulke beelden? Omdat voor aardse mensen niet op een andere wijze verstaanbaar over de Onzienlijke kan worden gesproken.

Dit houdt niet in dat God naar beneden gehaald wordt. Wie een beeld daarvoor zou willen misbruiken, kan uit de bijbel anders leren. Ook via beelden! Het beeld van een verblindend licht en van een verterend vuur bij voorbeeld. En herhaaldelijk wordt ons voorgehouden dat God geen mens is, dar Hij niet als een mens denkt, laat staan zoals een mens op zijn woord terugkomt.

HOOFDARTIKEL

Dienstbare verbeelding IV (slot)

K. Veling

UIT DE SCHRIFT

In memoriam: Jonathan

E. Brink

KERKELIJK LEVEN

De verenigde reformatorische kerk in Nederland (VRKN) III

W.G. de Vries

GEKNIPTVOOR VANDAAG

De mens van binnen

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

OP MAAT

Nadere reformatie en zending

L.J. Joosse

BOEKBESPREKING

Een nieuwe gereformeerde dogmatiek I

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Het verbod om gesneden beelden te maken, moet mensen ervan weerhouden zich te verbeelden dat ze over God zouden kunnen beschikken. Een gouden kalf kun je zien en op je reis meedragen, terwijl Jahweh zich niet door mensen laat bepalen.

We mogen wel over God in beelden spreken. De Schrift doet niet anders. Maar in een zichtbaar, gesneden beeld wordt God (schijnbaar) gefixeerd, vastgelegd. Beeldensnijders verduisteren hun zicht op de Almachtige. Ze kiezen een beeld om te vereren, in plaats van de God over wie we in beelden hebben geleerd te spreken. En dan natuurlijk een beeld dat ons aangenaam is, dat we zelf bedenken of dat we uit z'n verband halen en verabsoluteren.

Botsende beelden

De metafoor wordt wel eens getypeerd als een dubbele bewering: 'het is' en 'het is ook niet'. God is een Koning, maar Hij is in veel opzichten ongelijk aan elke aardse voorstelling die we van een koning kunnen hebben.

Het is goed hieraan te denken als we nadenken over de schijnbare tegenstrijdigheden die we tegenkomen in het bijbelse spreken over God. Laten we, bij wijze van voorbeeld, nog even terugkomen op de al eerder genoemde kwestie van Gods berouw.

God heeft ooit laten weten dat het Hem berouwde dat Hij de mens gemaakt had. En omgekeerd kan God berouw hebben over kwaad dat Hij van plan was over mensen te brengen. Anderzijds horen we in de Schrift dat God geen veranderlijk mens is dat Hij berouw zou hebben. Gods voornemen ligt vast van vóór alle tijden.

Deze wijzen van spreken hebben een mensvormig karakter. Er wordt over God gesproken met gebruik making van uitdrukkingen ontleend aan onze menselijke ervaring. Maar denk erom: 'het is' en 'het is niet'. God is geen

mens dat hij berouw zou hebben. God is ook geen mens dat hij star en ontoegankelijk een eens ingenomen standpunt doorzet. God is geen mens. We kunnen over Hem spreken in menselijke beelden, maar altijd met een voorbehoud. Een voorbehoud dat verbonden behoort te zijn aan de **bedoeling** waarmee de Schrift ons een bepaalde beeldspraak leert. We moeten altijd letten op de context van het bijbelse spreken.

De bijbel leert ons spreken over Gods *berouw* wanneer we *waanwijs* een beroep zouden willen doen op zoiets als een 'gezegd is gezegd'. Is God niet verplicht zijn eigen schepselen alles door de vingers te zien? Nee, het heeft God ooit zelfs berouwd dat Hij mensen gemaakt had. En omgekeerd, kan God ooit vervloekte zondaren genadig zijn? Ja zeker, Hij kan berouw hebben van het kwaad.

De bijbel leert ons spreken over de *onveranderlijkheid* van God wanneer we in ongelovige moedeloosheid zouden gaan twijfelen aan zijn trouw. En we moeten ons maar voorstellen dat God in zijn keuze voor zijn kinderen niet anders doet dan zijn eigen heilsplan uitvoeren. Gelovige mensen mochten eens denken dat zij zo verdienstelijk waren, en dat de anderen zoveel minder waard zouden zijn.

Niet te begipen? Nee, een in een menselijk kader bevredigend begrip krijgen we niet. Zelfs onze verbeelding schiet tekort als we een metafoor zouden willen zoeken om God omvattend te typeren. Maar wie naar de Schrift luistert, begrijpt natuurlijk uitstekend wat over God gezegd wordt. Er is niets onhelder in de concrete wijze waarop de Schrift troost, waarschuwt, bemoedigt, terechtwijst. En *daárbij* leven we, in het diepe besef dat wij inderdaad schepselen op de aarde zijn en dat Hij de grote God is die zelfs de hemelen niet kunnen bevatten.

Beelden komen dichtbij

Niet zo lang geleden heb ik, samen met een paar andere GPV-ers, een media-training meegemaakt. Hoe moet je omgaan met radio en televisie? Eén van de eerste lessen die we kregen was: spreek concreet, en als het onderwerp nu eenmaal abstract is, **maak** het dan concreet door een beeld, een metafoor.

Metaforen hebben het vermogen een 'vreemde' werkelijkheid dichtbij te brengen.

Wil iemand weten wie God is? Kijk eens naar de onwrikbaarheid van een rots. Kijk eens naar een vader die, hoewel hij een zondig mens is, goede gaven weet te geven aan zijn kinderen. En let eens op een moeder die een zuigeling koestert. Maar zie ook de strenge rechter. En let eens op een fel vuur dat alles dreigt te verteren.

God openbaart zichzelf. Hij komt naar ons toe, onder andere met beelden uit onze ervaringswerkelijkheid. Daardoor begrijpen wij – binnen de grenzen die Hij zelf stelt – wie God is. En we kijken dientengevolge ook anders in onze ervaringswereld rond.

Wie de bijbel heeft uit te leggen, in de preek of op schol bij voorbeeld, zal uiteraard heel vaak bij de aangereikte beelden aansluiten. Soms vraagt dat toelichting. Een her-

KERNREDACTIE

DR W.G. U t V HIES (eindred.), DRS G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS R. 1ER BEEK, DRS R. 1 U I T F E N, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS H. V O L D M A N, PROF. DR. K. V E L I N G

MEDEWERKERS

DRS J. A B O E R S E M A, J. M. D E J O N G, DRS J. M E S S E L I N K, DRS J. S M E L I K

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Lr. Coim're B.V., Postrekening 408040 t.n.v.,
De Reformatie, Gocs. Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. 01100) 35591

ABONNEMENT:

J 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).
Buitenland: J 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per inand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

der zoals daarover in Psalm 23 wordt gesproken, kennen we vandaag niet meer. En wat is een offer, waarmee het werk van Christus wordt aangeduid? Het zal nogal eens nodig zijn beelden toe te lichten, misschien ook met steun van nieuwe, meer direct herkenbare beelden.

Gebeurtenissen met een betekenis

In het vorige artikel heb ik betoogd dat het verkeerd is de betrouwbaarheid van een feitelijk relaas te laten verdampen tot beeldspraak, tot een metafoor. Maar daaruit moet niet de conclusie worden getrokken dat feitelijke gebeurtenissen niet toch óók een extra betekenis hebben, dus óók functioneren als beeld, als metafoor.

Okke Jager ziet b.v. in de geschiedenis van de geboorte van Jezus een beeld van de wijze waarop God zijn heilsplan doorzet, ook al is er geen plaats in de zelfgenoegzame mensenwereld. Als God een bruggehoofd wil op aarde, dan komt er een plaats!¹³ Zo'n uitleg lijkt mij niet vergezocht.

De bijbel zelf wijst hier en daar die weg. De geschiedenis van Israels woestijnreis, met het moedeloos makende ritme van ongeloof en straf, maar ook met de niet ophoudende bereidheid van Jahweh om te vergeven, is ons ten voorbeeld opgeschreven. En de geschiedenis van de twee zonen van Abraham, de één bij de slavin en de ander bij de vrije vrouw, heeft een diepere betekenis, leert Paulus ons.

In preken wordt vaak een in de bijbel beschreven gebeurtenis aangehaald als een (voor)beeld waaraan wij kunnen leren wie God is, en hoe Hij met mensen omgaat. In de Adventstijd hoorde ik een preek over het bezoek van de engel aan Maria. Een heilsfeit van de hoogste orde. Maar de predikant maakte de gemeente duidelijk dat de geschiedenis ons tegelijkertijd een zeer indringend beeld voorhoudt. Denk je de positie van Maria eens in. En realiseer je eens wat het gelovig volgen van Gods boodschap van ons vraagt.

Verkeerd exemplarisme? Wel als we de bijbelse verhalen, en dan ook nog alle mogelijke details daarin, zouden gebruiken als kapstok voor wijze lessen. Alsjeblieft geen gezochte toepassingen of uitgeloopte cliché's. Verkeerd exemplarisme? Wel als we de grote lijn van de heilsgeschiedenis uit het oog zouden verliezen.

Maar er is geen enkel bezwaar tegen het gebruiken van de bijbelse verhalen als beelden. Integendeel.

Beelden activeren

Metaforen prikkelen de verbeelding. Beelden geven niet alleen informatie, ze dóen iets.

Metaforen kunnen hoorders stimuleren tot een nieuwe kijk, ook op de eigen werkelijkheid. De metaforen waardoor God zichzelf openbaart, leren ons de wereld bezien als de schepping, die spreekt van de kracht en de goddelijkheid van de Schepper. De geschapen werkelijkheid is immers geschikt om te dienen als bron van beelden waardoor God zich bekend maakt.

Metaforen leggen verbanden tussen de eigen leefwe-

reld en een werkelijkheid die van elders wordt aangereikt. Ze kunnen afstanden overbruggen. Beeldend spreken kan helpen hoorders tot betrokkenen te maken.

Het is goed dit laatste eens te overwegen in verband met de grote belangstelling in onze tijd voor geloofservaring. Er moet meer aandacht zijn voor persoonlijke geloofservaringen, vinden kerkmensen. Een begrijpelijk verlangen, maar niet altijd helder is wat het precies inhoudt. We zouden er een aanmoediging in kunnen zien om ons meer op onszelf te concentreren: hoe ervaar ik God? Het probleem daarbij is echter dat wie naar zichzelf staart, zich gemakkelijk kan afsluiten van God die zich toch openbaart door zijn Woord. En dan vallen de geloofservaringen vast en zeker ook tegen.

Geloofservaringen zijn kostbare vruchten van de omgang met God, maar dan wel een omgang met God die open is voor zijn openbaring. Mijns inziens hebben de beelden waardoor God zich openbaart, een wezenlijke betekenis in de groei van geloofservaring.

En dus is de vertolking van deze beelden in de eigen tijd onmisbaar om het besef levend te houden dat ons eigen leven met alle vezels verbonden is met de Oorsprong en de Bestemming van alle dingen, met onze Verlosser door Christus. Het belang van de prediking, van vertellingen op school en thuis, moet ook vanuit deze gezichtshoek niet onderschat worden.

Maar het kan nog anders. Beelden kunnen nieuwe beelden oproepen. Dichters zijn in staat die oproep te volgen. Schilderkunst en ruimtelijke vormgeving kunnen onze gevoeligheid voor betekenis en verwijzingen versterken. En hoe groot kan de zeggingskracht van muziek zijn.

Beelden in dienst

Gods Woord geeft te denken. Zeker. Maar evenzeer geldt dat Gods openbaring de verbeelding uitdaagt. Door aan mensenervaringen aangepaste wijzen van spreken in de Schrift worden mensenervaringen verrijkt tot geloof dat zicht geeft op de Onzienlijke.

Dienstbare verbeelding!

Wie zich door z'n fantasie laat meeslepen, kan licht verdwalen. Maar wie z'n verbeeldingskracht geen ruimte gunt, droogt uit.

Wie eigen beelden dient, verloochent God. Maar wie de dienst van beelden – uit angst of wantrouwen – onbenut laat, miskent een gave Gods.

K. Veling

¹³ *Oude beelden spreken een nieuwe taal*, p. 71.

IN MEMORIAM: JONATHAN

2 Sam. 1 : 25-27

Christelijke rouw

Jonathan, een juweel van een man. Verslagen ligt hij op Gilboa. David kan er niet over uit. Zijn boezemvriend ligt neergeveld op het slagveld. Hoe komt hij hier ooit overheen? 'Het is mij bang om u.' Zo diep ontroerd is hij, dat hij ineenkrimpt. In de wurggreep van de rouw. Intens verdriet. Omdat hij afstand moet doen van de man die hem altijd zo na aan her hart heeft gelegen.

David verliest een *held*. Zijn positie als prins heeft Jonathan nooit van het oorlogsfront gehouden. Niet te beroerd zelf mee te strijden, Jonathan, een befaamd boogschutter. Een dappere strijder (1 : 22). Pronkstuk in de slagorde. Een man die in zijn eentje een groot offensief durfde op te zetten.'

David verliest een *vriend*. En wel een heel bijzondere vriend. Omdat zij elkaar kusten (20 : 41)? Alsof dát het meest bijzondere van hun vriendschap was! Wanneer deze vriendschap wordt uitgelegd al? een homofiele liefde, laat dat alleen maar zien hoe ver men verwijderd is van een cultuur waarin het heel normaal is dat vrienden elkaar omhelzen. Ja, maar heeft David hei niet over een liefde *wonderlijker* dan liefde van vrouwen?! Geeft hij zelf niet re kennen dat de liefde van mannen, die van vrouwen overtreft?

David bedoelt heel iets anders. De liefde van Jonathan is zo bijzonder omdat deze de seksuele liefde voorbijstreeft. De liefde van Jonathan is van een andere orde. Het is de liefde van de zelfopoffering. De liefde die zichzelf als een knars verteert. Dat maakt Jonathan zo bijzonder. Hij is zijn vader fideel gebleven in leven en sterven. Maar tegelijk heeft hij het verbond met zijn vriend nooit verbroken. Dat verbond was voor Jonathan geen eigenbelang, maar zelfopoffering. Want het betekende dat hij zijn plaats als kroonprins aan David moest afstaan. Wilde hij zich aan het verbond met David houden, dan moest hij zijn hoge positie *prijsgave*. Jonathan is de vriend die de ander uitnemender heeft geacht dan zichzelf.

En daarom. David verliest met Jonathan ook een *broer*. Dat is niets teveel gezegd. Want wat hen het meest intiem aan elkaar verbond was hun gemeenschappelijke overtuiging. David is door de Here gezalfd. De Here brengt hem op de troon! Wat hen samenbond was één rotsvast geloof, zoals die in hun heldendaden uitkwam! David: 'De Here zal mij redden uit de hand van deze Filistijn'.² Jonathan: 'de Here kan evengoed verlossen door weinigen als door velen'."

David prijst Jonathan. Is dat vleierij? Hemelt David zijn

vriend op? Prijst hij hem de hemel in? David leert ons niet zo krampachtig te zijn in het gedenken van een overledene. Hij merkt Gods werk op in het leven van deze man, Jonathan. Wiens zelfopofferende liefde zo bijzonder is geweest? Beter: door wie Gods Geest zo wonderlijk heeft gewerkt!

Dat is christelijke af messiaanse rouw. David herkent en erkent het werk van de Geest die zo groots in mensen werkt. David rouwt zoals een messias betaamt, die door dezelfde Geest gegrepen is? Deze rouw blijkt heel menselijk te zijn. Hij wordt intens beleefd. David krimpt erdoor ineen. Hij schaamt zich niet voor zijn diep verdriet. Net zo min als Davids Zoon.⁵ Hij neemt er alle ruimte voor.

David schaamt zich niet voor zijn gewonde hart. Ook niet tegenover God. Waarom zou hij ook? Want daarin vertoont hij juist Gods beeld. Want God zelf kan maar heel moeilijk afstand doen van zijn gunstgenoten; kostbaar is in de ogen van de Here, de dood van zijn gunstgenoten.⁶ Jonathan, Jonathan. mijn broer!

E. Brink

¹ 1 Sam. 14.

² 1 Sam. 17 : 37.

³ 1 Sam. 24 : 6.

⁴ 1 Sam. 16 : 13; 2 Sam. 23 : 2.

⁵ Joh. 11 : 35.

⁶ Ps. 116 : 15.

DE VERENIGDE REFORMATORISCHE KERK IN NEDERLAND (VRKN) 111

We zijn nog steeds bezig de bezwaren van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk te bespreken, die tegen de voorgenomen VRKN bestaan.

We eindigden ons vorige artikel met een discussie tussen ir. Van der Graaf en ds. E. Overeem over deze zaak. Nu wordt het tijd ook verdere reacties door te geven, zoals die tijdens de speciale synodezitting en ook van andere zijde gegeven werden.

Discussies op de Hervormde Synode

We memoreerden al dat ter synode zich 31 sprekers meldden. Onder hen waren ook medestanders van de Gereformeerde Bond (GB). Hun gevoelens hoeven we nu niet meer breed weer te geven na wat in ons tweede artikel daarover werd geschreven. Interessanter is het de aandacht te vestigen op wat tegenstanders van het gevoelen van de GB naar voren brachten.

Her begon met een vrij forse aanval van ds. Sj. van der Zee te Oosterhout. Deze verwees naar een opmerking van Karl Barth aan het adres van een predikant van de 'Deutsche Christen' uit 1934, die te weinig front tegen Hitler maakten: 'Wij hebben een ander geloof, een andere Geest, een andere God'. Ds. Van der Zee zei dat hem het gevoel bekwam dat 'wij binnen onze synode anders geloven en een andere God hebben. Iedere synode worden wij weer door bepaalde afgevaardigden teruggedroepen naar Schrift en Belijdenis'. Hij luistert daarnaar welwillend, maar het is voor hem een slogan, waarmee hij niet veel kan. Spreker ziet de bekritiseerde Leuener Konkordie in het verlengde van de Dordtse Leerregels liggen, omdat deze zich alleen verzet tegen de leer van de verwerping. Maar, voegt hij eraan toe: 'Als het om het punt van de verwerping gaat dan denk ik toch dat wij misschien "één anderen Gott" hebben'.

Ds. S. de Jong te Oss vroeg zich af wat de GB verhindert haar taak te verrichten in de VRKN. 'Wat beweegt de G.B.-leiding om zo mobiliserend op te treden. Is dat niet dezelfde geest als van A. Kuiper?'

Ds. J. Blom te Elburg betoogde dat er een geweldige breuk in het geheel van de kerk dreigt. De werkgroep heeft onverenigbare dingen willen combineren: Dordt en Leuenberg. Hij werd geïnterrupteerd door ds. Van der Zee die vroeg: 'Waarom stelt u Dordt en Leuenberg niet op één lijn?' Leuenberg zegt alleen iets ten aanzien van de uitleg van Dordt en vraagt waarop de leer van de verwerping gegrond is'. Maar volgens ds. Blom worden zo onze

belijdenisgeschriften tot een gepasseerd station uit het verleden. Er is alleen heil voor een kerk te verwachten die zich in alles laat leiden door de Schrift.

Ds. J.G. Barnhoorn te Strijen wilde een stel vragen aan de GB kwijt. 'Streeft u naar doorgaande reformatie? U houdt die tegen, want u hebt de Heilige Geest na de psalmberijming van 1773 met pensioen gestuurd.' Ir. Van der Graaf beroept zich op collega's die zelf geen toegang hebben tot de kansels van de GB. Dat stuit hem tegen de borst.

Ds. C. den Besten te Zevenaar zei dat hij zich verbonden voelt met diverse mensen in de GB, 'maar tevens het gevoel te hebben van een onoverbrugbare kloof wat betreft de visie op God, het geloof, de wereld etc.' Voor de een is eenvormigheid in leer en leven een teken van geestelijk leven en voor de ander juist een teken van de dood in de pot. Ons gesprek moet niet verzanden in oppervlakkige verdraagzaamheid en herhaling van standpunten.

Diaken Th.C. Allis te Kerkenveld vroeg zich af of de belijdenisstukken van andere kerken niet echt waren. 'U noemt onze kerk een planting Gods onder het verbond, maar zijn andere kerken geen planting van God en is het verbond van God met Israël alleen maar doorgegaan met de vaderlandse kerk?'

Diaken J. Eitr te Maartensdijk wees op de historiciteit en actualiteit van de belijdenis. 'Het licht van de reformatie is onder ons niet aanwezig. Laten wij voorzichtig en bescheiden zijn en ons houden aan de beproefde belijdenis.' Ds. S.W. Bijl te Markelo verklaarde het adres van de GB en de toespraken van de voorzitter en secretaris van de Bond verschrikkelijk klein en eng te vinden. Het deed hem zeer, hoe er over de gereformeerden gesproken werd. Hij kende onder hen veel oprechte en integere mensen. In de VRKN zouden wij aan elkaar kunnen leren en lijden.

Ds. J. te Winkel te Emmen zei dat de Hervormde Kerk zonder de GR geen Hervormde Kerk meer zou zijn. Allen hebben elkaar nodig. Daarom wil hij een geloofsgesprek aangaan.

Ds. J.W.C. Vonhof te Hellendoorn zei dat hij zich teleurgesteld voelde doordat de GB het antwoord op de vraag 'hoe nu verder?' op het bord van de synode heeft gelegd. 'U bent er toch om de waarheid te verspreiden?! Of heeft God de Gereformeerde Kerken en de Evangelisch Lutherse Kerk links laten liggen?' Hij protesteerde tegen het volkomen verkeerde beeld dat van de gereformeerden wordt gegeven. Zal Gods Geest niet in de VRKN werken?

Ds. L. Gulmans te Leeuwarden drong op meer openheid en ruimte voor andere standpunten bij de GB aan. 'Zijn wij de ene ware kerk in Nederland en zijn de andere valse kerken?'

Ds. C. Glashouwer te Ballum herinnerde aan een opmerking die hij gemaakt had over 'het spierballenvertoon' van de GB te Putten. Volgens hem riep het adres van de GB irritatie op. Dat is te wijten aan de hardheid van dit adres, terwijl het pretendeert uit liefde voor de kerk en zorg voor de toekomst geschreven te zijn. Wat verstaat de gemiddelde Ronder onder het ambt en hoe zwaar weegt dit hij u?

Ds. R. van Kooten te Soest achtte verschillende reacties uit de hoogte: wat pretenderen jullie? Hij was van mening dat 7e hertrappend, afwijzend en niet pastoraal zijn. Ds. Van der Zee heeft de zaken eerder kerkscheidend dan kerkverbindend aan de orde gesteld. Al ging het via Barth, hij formuleerde toch maar de mogelijkheid het gevoel te hebben dat het soms om een andere God ging. Op zichzelf was dat wel eerlijk, want die zorg heeft Van Kooten ook wel vaak. Hij eindigde: 'Ik roep u daarom op, synode: Ga in op de nood dat wij niet weg kunnen en niet mee kunnen'.

Ds. A.J. Hammer te Hoofddorp zei het nare gevoel te hebben dat de GB de eenheid en waarheid tegen elkaar uitspeelt. Maar het lichaam van Christus is één en het kan daarom ondanks veelkleurigheid geen onwaarheid zijn.

Ouderling L.C.C. van Bergen-Meijers te Wieringerwerf wees onder meer op het misverstand dat de VRKN een nieuwe kerk zou zijn. Het gaat eerder om een zich verleggende waterstroom. Bij Samen op Weg gaat het om een terugvloeiën in de ene stroom. De GB moet het verleden niet verabsoluteren, maar gehoor geven aan de roeping tot blijvende vernieuwing.

Diaken M.P. van Weele te Waarde vroeg er aandacht voor dat het huis van de nieuwe kerkorde een huis met alle ruimte zal zijn. Hij pleitte voor verdraagzaamheid, ook van de kant van de GB. Gaat de GB weg, dan komt hij in een isolement en dat zal een ruk naar rechts geven in een toenemend fundamentalisme.

Ds. E.J. Hefting te Surhuisterveen zei met kromme tenen geluisterd te hebben naar wat door de GB werd gezegd. Hij kwam met een citaat van prof. Graafland over de dubbel predestinatie, waardoor voor hem het bezwaar van de GB gerelativeerd werd. (Ik ben van mening dat hiermee een belangrijke opmerking werd gemaakt en hoop daarop nog terug te komen). Tegelijk toonde hij begrip voor de positie van de leden van de GB binnen de synode. Het is frustrerend mee te doen en telkens eigen inbreng: in de stemming getorpedeerd te zien.

Ouderling mevr. Bouwman te Winterswijk toonde zich bezorgd over het aanscherpen van de tegenstellingen. Naar aanleiding van een interview met ir. Van der Graaf in Trouw merkte ze op: 'Zo spreek je niet over onze gereformeerde broeders en zusters. Wij hebben elkaar broodnodig. Geef de discussie een echte kans'.

Ds. W.B. Beekman te Koudum was gerustgesteld door de

opmerking van de voorzitter van de GB: 'U krijgt ons niet weg van de plek die ons is gegeven!' Deze opmerking moeten we inlijsten en hier in de synodezaal ophangen. Het zijn gouden woorden. Maar, voegde hij eraan toe, u zult u moeten laten meevoeren naar een plaats die u zelf niet gewild hebt. Neem die plaats dan in in de breedte van de VRKN. Verder stelde hij de vraag: U bent nu een minderheid, maar u spreekt met exclusiviteit over 'de waarheid'. Als u nu eens geen minderheid zou zijn, zou het dan het 'ite', 'ga' opnieuw opklinken? Daarmee herinnerde hij aan de uitroep van Bogerman op de Dordtse Synode van 1618 tegen de Remonstranten: 'Ite' – ga! Vandaar de opmerking: Ik vrees dat er in uw kerk dan voor mij en anderen geen ruimte zou zijn.

Ouderling-kerkvoogd L. de Nood te Middelburg wilde geen theologisch verhaal houden. In plaats van al die sprekers moest er maar gezongen worden, dan zouden de dingen anders verlopen. De Lutherse moesten maar inzetten, de middenorthodoxie halvenvege en de Bonders als laatsten. Het zou geweldig zijn, dat al die belijdenisstukken dan direct naar het museum konden. Hij kreeg daarmee de lachers op zijn hand.

Maar dit schoot de verslaggever van deze discussie, ds. Van Kooten, wel in het verkeerde keelgat. Er werden volgens hem 'zeer grove dingen' gezegd. Hij proefde daarin 'de nood van onze kerk en beleefde tegelijk dat onze nood door een versje weggezongen werd'.

Dr. F.G. Immink, lid van de Raad kerk en theologie, merkte op dat te verwachten viel dat de spits van de kritiek van de GB gericht zou zijn op het toetreden van de Lutherse. Door hun komst kan het voluit gereformeerde karakter van de VRKN niet gehandhaafd worden. Maar de spits ligt juist in de richting van de gereformeerden. De CB vertrouwt de synodaal-gereformeerden niet. Hij noemde dit een vijandsbeeld. Kijken de gereformeerden niet op ons neer als hopeloos ouderwetse mensen? Hij wees er op dat de aandacht voor de Dordtse Leerregels bij de GB iets heel anders is dan het leven met een vergeeld papier uit de oude dons. Het is voor de hervormd-gereformeerden vlees en bloed. Dordt zet God in het centrum en dat is beter dan de autonome mens in het centrum te zetten.

Ds. L. Korevaar, visitatoren-generaal, wilde de vraag stellen, waarom de GB nu opeens grenzen wil trekken. Is de VRKN echt ruimer dan de Hervormde Kerk? Dat kan toch haast niet? Aan de synode stelde hij de vraag: Zeg nu eens duidelijk tegen de GB dat wij Samen op Weg in willen met heel de kerk. Maar aan de GB vroeg hij tegelijk: Wilt u echt het kerkelijk gesprek voeren in gemeenten en klassicale vergaderingen, zodat niet bij voorbaat vaststaat waar u uitkomt?

Ik heb hier een aantal reacties uit deze speciale synodezitting doorgegeven. Iets meer nadruk viel op de kritiek, die er soms niet om loog, maar ook het geluid van wie met de GB sympathiseren klonk hierin op.

De Confessionele Vereniging

Er zijn echter nog andere groeperingen in de Hervormde

Kerk, onder meer de Confessionele Vereniging. Hoe kijkt deze tegen de huidige gang van zaken aan?

Het blijkt dat deze vereniging ook voor een gesprek is uitgenodigd, en wel met het moderamen van de synode. In *Hervormd Weekblad* van 28 januari 1993 deelt de secretaris van deze vereniging, W.A.B. Hagen, mee dat men deze uitnodiging zeer verheugend acht. Hij schrijft: 'Ook wij hebben onze opmerkingen, kleine en **grotere** hezwaren. En we hebben nog vragen, zoals: welke zal feitelijk de plaats zijn van de Belijdenis? worden onze belijdenisgeschriften en bijvoorbeeld de Leuener Konkordie en Barner Thesen van even grote waarde geschat? Moeten er toch niet bepalingen opgenomen worden over het huwelijk? Is er geen **betere** naam voor de kerk te vinden dan de voorgestelde? Welke wordt de verhouding tussen ambten en bedieningen? En zo zijn er wel meer vragen. We krijgen de gelegenheid dat alles op kerkelijke wijze te uiten'.

Maar deze vereniging voelt niets voos 'een grote meeting, zoals die van de Gereformeerde Bond in **Putten**'. Men wil niet 'met kreten komen' en zoekt aandachtige bestudering van dat waar het om gaat. 'Wat zeggen de Dordtse Leeregels wel en de Leuener Konkordie niet en andersom? Is het zo, dat de laatste de bijbelse uitverkiezing heeft **verdonkeremaand**? Zo ja, dan moeten we dit als confessionelen niet nemen. Maar is het helemaal zo? Ik stel alleen **maar** vragen ter bezinning. We moeten eerlijk met de gedane voorstellen **omgaan**.'

Zo trok dan een delegatie van het hoofdbestuur van deze vereniging naar het moderamen van de synode, enkele dagen na de geruchtmakende ontvangst van het hoofdbestuur van de GB. Men achtte dit wel een nieuwe situatie. 'Als wij de gang van zaken in de **Hervormde** Kerk over tientallen jaren bezien, moeten we eerder constateren dat de confessionelen niet meetelden. Zij maken immers geen vuist, zij slaan niet op de vergadertafel en daarom worden ze vergeten. De midden-orthodoxie maakt de dienst uit.' Dat schrijft ds. C. Vermeulen in *Hervormd Weekblad* van 4 februari 1993. Daarom was het eerste punt dat bij deze bespreking aan de orde werd gesteld de achterstelling van de conferrionelen bij benoemingen. Er is geen enkele hoogleraar uit de confessionele vereniging. Ook bij het synodemoderamen tellen confessionelen niet mee. De synode-praeses weet dit aan de slechte herkenbaarheid van de Confessionele Vereniging en beloofde beterschap. Van de honderd geënquêteerde confessionele gemeenten bleek slechts 10% blij met de beoogde nieuwe kerk. De meerderheid is beducht voer verlies van eigen identiteit en voor dwang om zich aan te passen. Ook over de toevoeging van nieuwe titels aan de drie oecumenische en de drie reformatorische belijdenisgeschriften is men niet gerust. Er wordt eerder het idee van een **supermarkt** gewekt: wij hebben alles in voorraad en zoek zelf maar uit wat je wilt hebben. Daarom pleitte het hoofdbestuur voor een gereformeerde kerkorde met een afzonderlijk artikel voor de Lutheranen. Vanuit het moderamen kwam de **vraag**, of men de gereformeerde belijdenis niet teveel verabsolu-

teerde. Van de zijde van de Confessionele Vereniging werden aan de orde gesteld zaken als het huwelijk, het belang van de openbare geloofsbelijdenis als voorwaarde voor toelating tot het avondmaal, de kijk op het ambt enz. Het artikel sluit met de woorden: 'We zijn dankbaar voor de nieuwe openheid jegens onze Confessionele Vereniging en wij willen daar in de komende jaren goed gebruik van maken... We blijven werken aan een gereformeerde kerk, waarin authentiek gereformeerd leven uit Schrift en Belijdenis tot Gods eer gevonden wordt. Dit openhartig gesprek met het moderamen kan daaraan bijdragen'.

Polemiek met de Gereformeerde Bond

Intussen vermijdt de Confessionele Vereniging polemiek met de Gereformeerde Bond niet. In hetzelfde nummer van dit blad spreekt ds. J.G. Barnhoorn te Strijen – die we boven al eerder citeerden – de hoop uit dat in de kringen van de GB de kerk het zal winnen van de sekte. Dat liegt er niet om!

Hij citeert ter adstructie een uitspraak van ds. P. van den Heuvel in *Kontekstueel*: 'Ik denk, dat wij als hervormd-gereformeerden ons wel te weinig geoefend hebben in het staan midden in de kerk met onze overtuiging, maar, uitzonderingen daargelaten, ons voortdurend hebben teruggetrokken op ons eigen front. En daarom gaai men het gesprek met andersdenkenden snel uit de weg'.

Volgens ds. Barnhoorn verkeert de GB in een uitermate kritieke fase van zijn bestaan. Hij signaleert een dodelijke verstarring in deze kringen. Wat komt er van het 'steeds reformeren' in de GB terecht? Hij zegt geheel aan de zijde van de GB te staan, wanneer deze beducht is voor vernieuwingen *terwille* van de vernieuwingen. Maar hij herinnert aan de vragen die hij ter synode heeft gesteld en die volgens hem onbeantwoord zijn gebleven. Hij wil deze nog eens onder de aandacht brengen.

Her verwijt van de GB is dat het kerkorde-ontwerp veel te congregationalistisch is. Dit houdt in dat de plaatselijke kerk teveel centraal staat. Maar dan vraagt hij: waar wordt in de Hervormde Kerk meer congregationalistisch gedacht dan in de zogenoemde hervormd-gereformeerde gemeenten? Ter toelichting wijs ik erop dat er plaatselijk veel aparte 'Bondsgemeenten' bestaan met eigen voorgangers, die anderen weren.

Een volgende vraag van ds. Barnhoorn is: waar wordt de macht van het getal hartstochtelijker aangebeden dan in de GB, die in het 'adres van Putten' echter stelt dat men altijd beducht is geweest de factor van het getal te laten gelden? Hij wijst dan op de geschiedenis van de 'buitengewone wijkgemeenten'. Daarbij citeert hij een uitspraak uit de Rooms-Katholieke Kerk: 'Daar, waar wij in de minderheid zijn, verlangen wij vrijheid op grond van *uw* beginselen (d.i. de beginselen van de meerderheid). Daar, waar wij in de meerderheid zijn, weigeren wij u (d.i. de minderheid) de vrijheid op grond van onze beginselen'. Zo ziet deze predikant de opstelling van de GB in zijn kerk.

Een volgende vraag: waaruit blijkt bij de GB de liefde tot

de kerk, wanneer men voor een 'leger van oefenaars de kansel openstelt eenvoudigweg omdat zij tot "de kringen" behoren. terwijl anderzijds voor niet zelden in dezelfde kringen uitbundig geprezen schriftgeleerden, die echter niet tot de "partij" gerekend kunnen worden (Van Ruler!) dezelfde kansel a priori gesloten is?"

Verder wordt een kritische vraag gesteld over de inhoud van de prediking in de gelederen van de GB: schrijnend tekort aan Schriftuitleg en de jammerlijke gewoonte de innerlijke leegte door schier eindeloze herhalingen te camoufleren.

Een nog kritischer vraag: wat gaat er in de dagelijkse praktijk van het leven in de 'Bijbelgetrouwe' sector van de kerk anders uit dan een gestadige oproep om nog wereldgelijkvormiger te worden dan men veelal al is?

Ook de noodzaak van het vertalen van de bijbelse boodschap in een voor deze generatie begrijpelijke taal wordt door deze predikant aan de GB voorgehouden. Omdat men dit de mensen stelselmatig onthoudt, wordt volgens hem de Heilige Geest op non-actief gesteld, ja als met pensioen gegaan beschouwd.

U ziet, zeer kritische vragen in de richting van de GB. Ds. Barnhoom is zich er terdege van bewust dat de GB groot in aantal is en voorzien van een indrukwekkende bagage. Een rijkdom waarbij andere kringen in zijn kerk een uitermate povere indruk maken. Daarom kan men de inbreng van de GB niet missen. Maar de keerzijde van de medaille is: zonder deze inbreng en zonder deelname van de GB wordt de Bond zelf tot een sekte!

De ruimte in de toekomstige kerk

In het voorgaande kwam vooral de Leuenberger Konkordie aan de orde, die volgens de GB de belijdenis van Dordrecht ondergraaft. Deze Konkordie is aan de meeste mensen onbekend en dat geldt ook van de Barmer Thesen die in de grondslag van de toekomstige kerk worden genoemd.

In een afrondend artikel willen we daarover iets meer zeggen. Daarbij komt vooral ook de vraag aan de orde, of de toekomstige kerk de goede belijdenis, waarvan de bijbel spreekt, wil en zal handhaven.

In de huidige hervormde kerkorde staat nog te lezen: de kerk weert alles wat haar belijden weerspreekt. Maar in de praktijk is het helaas precies andersom geworden: de kerk tolereert alles wat haar belijden weerspreekt. Vandaar dat ir. J. van der Graaf eens heeft geschreven dat de Hervormde Kerk antichristelijke trekken vertoont.

Daarom is de vraag van een van de synodeleden 'kan het in de toekomstige kerk nog ruimer zijn dan in de huidige Hervormde Kerk?' wel van centrale betekenis.

Al deze dingen hopen we in een afsluitend artikel aan de orde te stellen.

W.G. de Vries

GEKNIPT VOOR VANDAAG

DE MENS VAN BINNEN

Christenen sterven net zo goed als alle andere mensen. Ook voor de apostelen gold de regel, dat door de aanhoudende vermoeienissen, zorgen en mishandelingen hun krachten verminderden. En ze moe en uitgeput en op raakten.

Voorals Paulus heeft daaronder geleden. Wat hij allemaal heeft meegemaakt, is hem nier in de koude kleren gaan zitten. Zijn uiterlijke gestalte rookte in verval.

Als hij kort voor zijn gewelddadige dood in de gevangenis zit in Rome, ziet de afgesloofde en moegestreden man er vervallen uit. En het verderf grijnst hem aan: de dag van zijn terechtstelling is nabij. En dan is het met Paulus gedaan. IJdelheid der ijdelheden – het geldt ook voor hem!

En toch belooft de HERE eeuwig leven aan Zijn schapen. Daar heeft Paulus ook niet aan getwijfeld. Hij heeft daarin geroemd. Want hij wist: voor her oog mocht hij vervallen raken, maar zijn innerlijke mens, het leven in hem, was onverwoestbaar.

De HERE zegt niet, dat we ons leven zullen kwijtraken en dan van Hem een ander leven zullen ontvangen. Paulus zegt niet: ik ga te gronde, maar dan krijg ik iets anders. Nee hij zegt: van buiten word ik afgebroken, maar het leven dat in mij is, wordt steeds vernieuwd van dag tot dag.

Wie daar eenmaal nog voor heeft gekregen, heeft veel houvast aan Jezus' woord: ik geef hun het eeuwige leven. Wij ontvingen het leven van God. Hij gaf ons de adem. En dat leven au, dat God gaf, en dat Hij vernieuwde in de wedergeboorte en zuiverde in de heiligmaking – dat leven, dat in de Christen is, dat is onverwoestbaar. Dat gaat terug naar God en wordt vernieuwd.

Ik geef hun het eeuwige leven.

Wie dat gelooft en wie daarop let, die kan er tegen, zijn uiterlijke gestalte te zien aftakelen.

Zo heeft Paulus ook niet gelet op de dingen die aan hem te zien waren. Maar hij heeft door her geloof gelet op de dingen die niet te zien waren, maar die hij kende door Gods beloften: de vernieuwing van de mens van binnen, van dag tot dag. De belofte van het eeuwige leven, van de overwinningsskrans die voor hem was klaargelegd.

En met her oog daarop noemde hij de ellende waarin hij verkeerde slechts kleine moeilijkheden van dit huidige leven. En hij zag vóór zich liggen een grote glorie die alles te boven gaat en eeuwig is.

Her leven van sloven en zwoegen, werken en zorgen, dat in de dienst van onze Heer onze uiterlijke krachten verteert, leidt naar deze grote glorie.

Het is daarom geen heerlijker dienst dan dienaren van Jezus te mogen zijn.

Naar A. Janse, 'Van de rechtvaardigen', 1930.

Toeëigenen een confessioneel woord

De laatste synode van de Christ. Gereformeerde Kerken heeft ons gediend met een overzicht van wat de belijdenis over de toeëigening van het heil schrijft: *De 'Toeëigening des heils' in de Belijdenisgeschriften – Een Overzicht*. Dat is het ook. Het is de kracht van het stuk. Het is er ook de beperking van. Het beweegt zich meer op het terrein van de symboliek (de wetenschap van de belijdenissen; belijdenis = symbool) dan op dat van de dogmatiek (geleofsleer). Het was mij liever geweest als de broeders de gegevens uit de belijdenis hadden gebruikt als opstap om met elkaar te spreken over de vraag: *wat zegt de Schrift?* Het één valt niet met het ander samen!

Als we de beperktheid van het door de broeders overgelegde stuk niet in het oog houden, zou zo'n 'bezinningsstuk' ons niet verder kunnen brengen, ook niet dicht bij elkaar.

Laat ik dat op één punt duidelijk mogen maken.

Wanneer de broeders over het belangrijke onderwerp van de verhouding tussen de Heilige Geest en het Woord spreken (het is de vierde paragraaf van het stuk), pleiten zij er voor om niet alleen te zeggen, dat de Heilige Geest *door* het Woord werkt (want we mogen de Geest niet van het Woord losmaken, zoals in allerlei spiritualistische kringen gebeurt), maar ook dat Hij *met* het woord werkt. Zij noemen dit 'de visie van onze gereformeerde belijdenis': het '*per Verbum*' en het '*cum Verbo*'. Door dat '*met* het Woord' wordt 'de vrijmacht van de Geest' benadrukt. Hij werkt 'wel altijd door het woord, maar niet altijd op dezelfde wijze'. Iets later lezen we, dat 'het de bedoeling (is) van het 'met het Woord' (*cum Verbo*) om te handhaven dat de Geest soeverein is als Hij het Woord gebruikt'. Geciteerd wordt Dordtse Leerregels III/IV, par. 11 en 12, waar beleden wordt dat de Here de wedergeboorte niet bewerkt door het Evangelie 'uiterlijk te doen prediken' (par. 11) of door 'de uiterlijke predicatie alleen', maar dat Hij dan ook doordringt tot de binnenste delen des mensen met de krachtige werking van dezelfde wederbarende Geest'.

Het is mij wel, wanneer de broeders zeggen: dat is nu het '*met* het Woord' dat naast het '*door* het Woord' typisch de gereformeerde positie aangeeft.

Ik ga hier accoord! Wanneer ze hier kritiek leveren op een uiting van onze deputaten uit vroeger jaren, wil ik best naar hen luisteren. Maar alle terminologie heeft, wanneer we over de grote geheimen van het werk van de Heilige Geest spreken, wel een begrensdheid, die we niet uit het oog moeten verliezen. De Geest werkt *door* en *met* het Woord. Zeker! Maar als men denkt zo terminologisch heel de veelkleurigheid van het werk van de Geest en alle facetten van zijn vrijmacht in de greep te hebben, dan waag ik het een vraagteken te zetten. Ik voel me thuis bij hun opmerking, dat 'de Geest altijd door het Woord werkt, maar niet altijd op de zelfde wijze'. Maar ik zie dogmatisch geen kans te stellen: en dat hebben wij nu bevredigend in een term te pakken als we naast 'door het Woord' ook zeggen: 'met het Woord'. Termen zijn niet

meer dan een hulpmiddel: zo kun je het zeggen om stamelend iets te doen aan afscherming tegen misverstand en iets meer opening te geven aan de belijdenis van de rijkdom van het werk van de Geest. Waar staat dit trouwens zo terminologisch gefixeerd in de belijdenis?

In ditzelfde verband nog een opmerking over die '*uiterlijke predicatie*', waar de Leerregels over spreken. Zij spreken zo niet om de prediking naar beneden te drukken, maar om te accentueren, dat de Geest in het werk van de wedergeboorte méér doet dan het Evangelie naar onze oren te brengen, terwijl wij dan als soevereine mensen van binnen de beslissing zouden nemen: wat doen we met die prediking?

Maar dat '*uiterlijke predicatie*' is niet meer dan een tastende formulering. Ik heb er geen moeite mee, wanneer prof. W. Kremer, de betreunde homileet van Apeldoorn in de *Wekker* van 1974 schrijft: 'Dit is geen mooie noch duidelijke uitdrukking, waarbij men zich moeilijk kan voorstellen wat eigenlijk gezegd wordt' (W. Kremer, *Priesterlijke prediking*, Amsterdam 1976, 129). Deze rustige – ik zou bijna zeggen: argeloze – constatering laat zien, dat je de belijdenis altijd moet lezen in het licht van de Schrift. Kremer gaat verder te zeggen: 'Het verband wijst wel aan wat bedoeld wordt. Men wil niet zeggen: de prediking op zichzelf betekent niets. Het verband wijst duidelijk aan, dat dit niet gezegd wordt, maar voor de vernieuwing van de zondaar is meer dan de prediking als zodanig nodig'. Dan verwijst hij naar art. 6 van ditzelfde hoofdstuk.

'Uiterlijke predicatie' – het is inderdaad een stijf en wat krampachtig woord. Zelf ben ik erg gelukkig met de modernisering van het *Gereformeerd Kerkboek*. Hier lezen we in art. 11 als omschrijving: 'Wanneer God dit welbehagen in de uitverkorenen uitvoert en in hen de ware bekering tot stand brengt, laat Hij hun niet alleen het evangelie door middel van de prediking horen' en in art. 12: 'God brengt deze wedergeboorte niet tot stand door alleen te laten prediken of een appèl op ons te doen'.

Het lijkt me dat die '*uiterlijke predicatie*' een wat stijve vertaling is van de hier gebruikte formuleringen in de latijnse versie. Kremer gaat met deze gegevens uit de symboliek op een ontspannen manier om. Het *Gereformeerd Kerkboek* doet een m.i. geslaagde poging om de mensen van vandaag de inhoud van deze kostelijke belijdenis in goed Nederlands onder ogen te brengen. Ik kan me moeilijk voorstellen, dat de broeders ons zouden willen binden aan een *term* – het gaat hier niet om de inhoud! –, waarvan een voorganger, die zichzelf in dankbare gedachtenis houden, zegt: 'geen mooie noch duidelijke uitdrukking'. Het bezinningsstuk ontwikkelt deze termen ook, wanneer het nadat paragraaf 11 en 12 geciteerd zijn, zegt: 'Het feit dat het wederbarend effect van de prediking niet het gevolg is van een algemene verlichting of 'aanrading', maar van een bijzondere werking van de Heilige Geest....'

Maar nu in het stuk niet meer gebeurt dan dat de artikelen 11 en 12 van hoofdstuk 3 en 4 van de Leerregels worden uitgeschreven, komt toch wel de vraag; mag ik mij vinden in de opmerking van prof. Kremer of doe ik dan tekort aan de grote zaak van 'de toeëigening des heils' en is het water tussen ons veel te diep?

J. Kamphuis

NADERE REFORMATIE EN ZENDING

Een mooie en rijpe studievrukt werd begin dit jaar in de oude kerk te Woerden door de Stichting. Studie der Nader Reformatie publiek gepresenteerd. Het boek heet: *Zending tussen woord en daad*. Twee auteurs leverden hiervoor een bijdrage: A.Th. Boone onderzocht de zendingsgedachten die voorkomen in piëtistische geschriften, namelijk de zeevadersvademecums, dat zijn handreikingen aan zeelieden die veelal door predikanten werden gewreven om er bij zeelieden (kooplui, soldaten en scheepsbemannings) op aan te dringen zowel op zee als overzee een christelijke levenswandel te vertonen. Boone, medewerker historische pedagogiek aan de VU, beschrijft de resultaten van zijn onderzoek onder de noemer: 'om een woesten hoop te brengen tot de kerck'. De tweede auteur, J. van Ekeris, deed onderzoek naar de Rotterdammer Cornelis Brem (1771-1803), destijds een van de oprichters van het Nederlandsch Zending Genootschap. Van Ekeris is docent godsdienst aan de Jacobus Fruytierscholen-gemeenschap in Apeldoorn.

In zijn goed gedocumenteerde verhaal bespreekt Boone diverse zeevadersvademecums die hij tijdens zijn spoorwerk op het spoor kwam. Hij heeft deze vroegere 'zeereis-gidsen' van het stof ontdaan om de inhoud en de betekenis daarvan helder voor ons te kunnen plaatsen.

Zo staat nu vast dat een vroege lutherse 'zeereis-gids' geen invloed in ons land uitoefende, zelfs onbekend bleef. Maar gereformeerde zeevadersvademecums werden wel veel gebruikt. De eerste Nederlander die een dergelijk werk produceerde was de predikant van de Friese havenplaatsen Stavoren en Workum, Adam Westerman. Behalve de pastorale zorg voor het gedrag van zeelui op zee en in buitenlandse havens, bracht Westerman zijn missionaire opvatting daarin tot uitdrukking, namelijk dat scheepslieden de heidenen voor het evangelie behoren te winnen door een heilige levenswandel. Bovendien moesten de erkenning van de opdracht tot uitbreiding van Gods koninkrijk en van het komende oordeel Gods zeelui ertoe brengen om heidenen te bekeren. Uitgebreide aandacht geeft Boone aan de zeevadersvademecums van de destijds zo beroemde Zierikzeese predikant Godfried Udemans. Hij gaat daarbij de theologische ontwikkeling van Udemans na, zoals deze op grond van diens geschriften *Geestelyck Compas* (1617), *Coop-mans-iacht* (1637) en *Geestelyck Roer* (1638) valt te traceren. Het 'Geestelyck Roer' beleefde drie herdrukken in de zeventiende eeuw, een vertaling in het Duits en een herdruk of reprint in 1965.

Volgens Udemans wekt slecht gedrag op zee en overzee Gods toorn op tegen het vaderland, de Republiek, en hij

meende Gods straf in het economische leven van Zierikzee en op het eiland Schouwen te kunnen aanwijzen. Maar nog veel erger vond hij het wanneer wangedrag van zeelui de bekering van heidenen belemmerde. De zeevaart op Oost- en West-Indië moest vóór alles worden gebruikt ten bate van de zending of de 'voortplanting van het rijk van Christus'.

De noodzaak van zending fundeert hij ook in het feit dat rooms-katholieken overzee de afgoderij onder heidenen vermeerderden. De arme heidenen konden door rooms-katholieke arbeid niet van hun blindheid of hun onbekendheid met het evangelie worden afgeholpen. Daarom was het zeer nodig dat zij het evangelie zouden leren kennen. Dit vereiste echter voor de naar de Indië uitgezonden ziekentroosters en predikanten grondige Bijbelkennis en bekwaamheid om te onderwijzen. Slechts door degelijke kennis kan men heidenen van afgoderij verlossen. Udemans blijkt zo oog te hebben gehad voor allerlei belemmerende factoren in de voortgang van de evangelieprediking overzee. Eveneens lette hij op de methode van de prediking. Hij beval dispuuten met Indiërs of Indianen aan en Gods heerschappij leek hem daarvoor een goed thema. Maar dispuuten moesten dan wel gepaard gaan met een vrome levenswandel.

In een ander zeevadersvademecum, namelijk van de Vlielandse predikant Frans den Heussen, wordt al evenzeer groot belang gehecht aan het gedrag van zeelieden. In deze laatste zeereis-gids wordt overigens voor elke zeeman het lezen van Udemans' boekwerk verplicht geacht.

Boone gaat nog een stap verder en onderzoekt welke geestelijke lectuur er aan boord werd (voor)gelezen: de zogeheten huisboeken. Er waren diverse huishoeken in omloop. Deze werden vaak, zeker in het begin, zo stelt hij, gebruikt vanwege gebrek aan (met de vloeten meegezonden) predikanten,

Op grond van dit onderzoek trekt hij de conclusie dat alleen Udemans in deze zee-literatuur Matth. 28 noemde en opvatte als een aansporing tot zending. Voor anderen vormde vooral het betonen van christelijke dankbaarheid een motief tot zending. Zo distilleert hij terecht uit deze zeevadersvademecums een gereformeerde zendingvisie.

In de tweede al evenzeer boeiende bijdrage van deze bundel tekent Van Ekeris ons de persoon van Cornelis Brem o.a. als een vooraanstaand lid van de toenmalige Schotse presbyteriaanse gemeente in Rotterdam. Maar vooral neemt hij de theologische positie van deze Rotterdammer onder de loep. Want Brem vertaalde diverse puriteinse werken in het Nederland5 en produceerde ook zelf theologische geschriften. Brem blijkt niet alleen een vertegen-

woordiger te zijn van gereformeerde rechtzinnigheid naar Dordts mndel (gevormd door de Dordtse belijdenis), maar vooral beïnvloed te zijn door de Engelsman John Owen en de Nadere-Reformator Jodocus van Lodenstein. Tegelijk nam Brem uitdrukkelijk afstand van de toenmalige predikant van Woubrugge, Alexnnder Comrie. Op grond van Zondag 23 van de Meid. Catechismus meende hij te kunnen stellen dat Gods rechtvaardiging (Gods vrij-spraak van de straf) niet van eeuwigheid is, maar dat deze in de loop der tijd geschiedt, en wel op het moment dat een zondaar in Christus gelooft (p. 68). Van Ekeris toont hoezeer ook destijds dit vraagstuk van de rechtvaardiging door het geloof in geding was.

Vervolgens beschrijft hij de relatie van de welgestelde Cornelis Brem en het in 1797 opgerichte Nedertandsch Zending Genootschap (NZG), waarbij hij de oorsprong van en de motieven voor deze oprichting analyseert. Hij verrijkt ons niet een nadere detaillering van de ontstaans-geschiedenis van dit gnootschap. Immers, J. Bone-schansker geeft in zijn studie over de eerste periode van het NZG weinig informatie over deze oprichter; hij noemt Brem slechts tweemaal. Bij Brem en het NZG liet zich via Schotland de invloed van de Amerikaan Jonathan Ed-wards gevoelen. In vergelijking met het gereformeerd ge-dachtengoed uit de zeventiende eeuw deed zich een dui-delijke hetekenisverschuiving voor ten aanzien van het verstaan van het komende rijk van Christus. Meer nadruk werd ook gelegd op een persoonlijk en hartelijk geloof in Jezus Christus, dat als een werk van Gods Geest werd op-gevat, terwijl de kerk als werk van de Geest meer in de schaduw geraakte. Brem en anderen streefden naar de uit-breiding van de kring der gelovigen en van het christen-dom in binnen- en buitenland. Van Ekeris brengt hiermee de voedingsbodem in kaart voor de latere onderscheiding tussen in- en uitwendige zending, of voor de nog latere onderscheiding tussen zending en evangelisatie.

Hier ligt ook het verband tussen de eerste en tweede bij-drage van deze bundel: het mogelijk verband tussen de zendingsvisie van de Nadere Reformatie en de latere ge-nootschappelijke zending.

Brem past, aldus Van Ekeris, geheel in de sfeer van de Nadere Reformatie. Zijn piëtistische opstelling maakte hem ontvankelijk voor het NZG, hoezeer hij tegelijk een voorvechter was van de orthodoxe gereformeerde leer.

Overzien wij deze bundel dan kan gezegd, dat hier een tastbaar bewijs voor ons ligt van de noodzaak van bestu-dering van hetgeen onze vaders beoogden. De eerste bij-drage brengt ons de gedachtenwereld van onze vroegere voorgangers binnen handbereik, terwijl de tweede studie ons een meer gedetailleerd beeld geeft van de oorsprong van een belangrijk zendingsgenootschap uit de negentien-de eeuw, zoals deze naast de kerk een eigen leven ging leiden. Juist in dit verband moet worden opgemerkt dat deze bundel toch enigszins gedrukt wordt door het k-zwaar van een misvatting. En wel deze, dat het zendings-besef in piëtistische kring zou zijn ontstaan. Zo zou het

gereformeerde zendingsdenken zijn ontleend aan en ge-stempeld door het gereformeerd piëtisme. Een hardnek-kig misverstand weliswaar, dat in de hand is gewerkt door wat J. Verkuyl in zijn *Inleiding in de nieuwe zen-dingswetenschap* over het ontstaan van de Geref. zending opmerkt.

Boone gaat in zijn bijdrage daarom niet op de vraag in of, en in hoeverre, het gedachtengoed van Udemans verschil-de van of samenviel met hetgeen orthodoxe gereformeer-den schreven, zoals bijv. Festus Hommius in zijn verklaring van de Heid. Catechismus. De vraag blijft daarom open of her gereformeerde zendingsbesef destijds wel zo specifiek piëtistisch gekleurd was. In dit verband is het vermeldenswaard dat beide auteurs het begrip van het ko-ninkrijk Gods of het rijk van Christus niet uitwerken (p. 21, 26 en 73). Vielen de begrippen 'koninkrijk des He-ren' en 'huis des Heren' of 'de kerk' in de zeventiende eeuw samen, en hoe dan? En is het niet typerend voor het begin van de negentiende eeuw dat dan pas het bescha-vingsmotief als zendingsdrijfveer opduikt? Voorts komt niet uit de verf of Udemans in 1624 anders sprak dan in 1617, hetgeen Boone niet kon nagaan omdat de eerste editie van Udemans' *Geestelyck Compas* uit 1617 (nog) niet werd aangetroffen; slechts die uit 1624 kon hij raad-plegen. De jaren 1620-1622 vormden een keerpunt in de gereformeerde zendingsgeschiedenis en het zou interes-sant zijn te weten of dit bij Udemans een weerslag vond. Ten aanzien van de al evenzeer zorgvuldig gedocumen-teerde bijdrage van Van Ekeris valt verder op te merken dat deze wel eerst zowel de Engels-Schotse invloed als die van Van Lodenstein op Brem natrekt, maar ten aan-zien van diens zendingsbesef de invloed van Van Loden-stein niet nader uitwerkt (p. 80).

Het is van belang te noteren dat deze studievruchten niet slechts van historische waarde zijn. Het gaat er immers ook vandaag om ons zendingsbesef handen en voeten te geven. Daarvoor is bestudering van hetgeen onze vaders bewoog en wat zij beoogden van groot belang. We kun-nen dan ook dankbaar zijn voor deze vruchten van onder-zoek. Kennisneming daarvan zal iedere lezer zeker stimu-leren tot verder nadenken over onze zo belangrijke zendingsopdracht.

L.J. Joosse

N.a.v : A.Th. Boone en J. van Ekeris. *Zending tussen woord en daad*, uitgegeven door De Groot Goudriaan, Kampen 1992, in samenwerking met de Stichting Studie der Nadere Reformatie, prijs f 32.50.

EEN NIEUWE GEREFORMEERDE DOGMATIEK I

De verschijning van een nieuwe gereformeerde dogmatiek is een gebeurtenis. De presentatie ervan is de pers dan ook niet ontgaan. Verschillende kranten hebben er uitvoerig over bericht. Het betreft de dogmatiek van de hoogleraren dr. J. van Genderen en dr. W.H. Velema, verbonden aan de Christelijke Gereformeerde Universiteit te Apeldoorn. De auteur, zijn onder ons zeker niet onbekend. Van Genderen wijdde zijn proefschrift aan Herman Witsius en leverde daarmee een stevige bijdrage tot de kennis van de gereformeerde theologie. Zijn manier van dogmatiseren was al bekend vanwege het boek *Gerechtigheid als geschenk* in de reeks *Bij-tijds geloven*. Ook publiceerde hij 'Actuele thema's' uit de geloofsleer. En met Velema is het niet anders. Zijn proefschrift bracht de lcci van de Heilige Geest bij Abraham Kuiper zorgvuldig in kaart. En zijn latere publikaties zijn te veel om op te sommen. Ook onder ons zijn die bekend en worden die gelezen.

Opvallend genoeg heeft deze nieuwe dogmatiek twee auteurs. De meeste dogmatieken zijn met één auteur tevreden. Maar het komt vaker voor, dat het schrijven van een dogmatiek teamwork is. *Bij-tijds geloven* is een handzame reeks hoeken over de actualiteit van het geloof en de gereformeerde belijdenis met een even lange reeks van auteurs. Dat zijn echter dogmatische studies, de reeks vormt geen dogmatiek. Het nieuwe handboek van de dogma- en theologie-geschiedenis onder redactie van Carl Andresen kent nok vele medewerkers, maar het behandelt alleen de geschiedenis van het dogma en is zelf geen dogmatiek. Bij uitgever Kok verscheen eerder *Wegen en kruispunten in de dogmatiek*, eveneens het werk van twee auteurs: dr. E.J. Beker en dr. J.M. Hasselaar, maar dat is geenszins een gereformeerde dogmatiek. Nee, voor een gereformeerde dogmatiek met meer dan één auteur moet je terug naar de zeventiende eeuw. Het gereformeerde leerboek van de zeventiende eeuw bij uitnemendheid was de *Synopsis*. Het was de eerste dogmatiek aan de universiteit in Leiden. Aan dit overzicht van de theologie werkten vier auteurs mee: Polyander, Walaeus, Thysius en Rivetus. Ze waren zeer eensgezind. Ze namen om de beurt een hoofdstuk voor hun rekening, en deden dat heel konsekwent. Toch heeft elk van die vier auteurs op eigen werk een heet persoonlijk stempel gezet.

Zo eensgezind als dat viertal in de zeventiende eeuw, zo eensgezind is ook het tweetal Van Genderen en Velema in de twintigste eeuw. Bij de perspresentatie van het boek zei Velema heel vriendelijk, dat het de dogmatiek van Van Genderen zou moeten gaan heten. Nu hield de samenwerking niet in, dat beiden telkens om de beurt een

hoofdstuk schreven. De meeste hoofdstukken zijn van de hand van Van Genderen. Zijn bijdrage munt uit in conceptionele stofbeheersing en fijne taalhantering. Maar het aandeel van Velema mag er ook zijn. Hij nam drie belangrijke hoofdstukken voor zijn rekening, over de mens het beeld van God (VIII), over de zonde (TX) en over de leer van het heil (XII). Aan pagina's is dat ongeveer een kwart van het boek. De overige hoofdstukken zijn van de hand van Van Genderen. En ook al zijn zij in hun arbeid zeer eensgezind, toch heeft elk een eigen stijl van schrijven. Van Genderen formuleert bondiger. Voor een beknopt handboek geen geringe verdienste.

Een nieuwe dogmatiek

Lazen we eerst de titel even bekijken. Om met het laatste woord ervan te beginnen. Van Genderen vertelt in zijn inleiding wat dogma betekent. Hij verstaat daaronder de leer die de kerk onder beroep op het Woord van God als normatief laat gelden (17). In het dogma wordt kort en bondig uitgesproken, wat de kerk ziet als het centrale en essentiële van de bijbelse boodschap (21). De dogmatiek analyseert, argumenteert en expliceert. Van Genderen geeft ook een eigen definitie van dogmatiek. De dogmatiek is de theologische wetenschap die op systematische wijze spreekt over wat God in zijn Woord geopenbaard heeft, en die de leer van de kerk heeft te toetsen aan de Heilige Schrift, daarop te funderen en in het licht daarvan te interpreteren (26).

Kenmerkend bij de beoefening van de dogmatiek is de leer van de kerk. De kerkelijke leeruitspraken zijn te vinden in de belijdenisgeschriften. Omdat het confessioneel uitgangspunt van de auteurs bekend is, verrast het citeren van de kerkelijke leeruitspraken op zich genomen niet. Zij waarderen de gereformeerde traditie, maar stemmen in met de gereformeerde confessie (21). Wel is verrassend te ontdekken, hoe op fijngevoelige wijze de confessie telkens in de leerstof is geïntegreerd. Dat betekent geen slaafse navolging van de confessie, maar vraagt om een houding van – om met Schilder te spreken – 'kritische sympathie' (22). Is de leer van de kerk over de gehele linie in overeenstemming met het Woord van God? Het kritisch karakter van de dogmatiek is een onmisbaar kenmerk. Het ontbreekt in deze dogmatiek dan ook niet.

Het is een nieuwe dogmatiek. Maar Van Genderen en Velema staan bewust op de schouders van het voorgeslacht. De waardering voor de gereformeerde traditie blijkt ook uit de keuze van theologen die bijzondere aandacht ontvingen. Voor de periode van de oude kerk is dat Augusti-

nus, voor het tijdperk van de Reformatie viel de keus op Calvijn, en voor de nieuwe tijd staat Ravinck centraal. Bij de kritische benadering van het werk van anderen is gekozen met name voor twee hedendaagse theologen: K. Barth en H. Berkhof. In de meeste hoofdstukken ontvingen hun concepties aandacht en weerlegging.

Een gereformeerde dogmatiek

Met de definitie van dogmatiek is meteen het gereformeerde karakter van dit handboek duidelijk. Van de methode in hun dogmatiek geven Van Genderen en Velema duidelijk rekenschap. De Heilige Schrift is de enige bron en de enige norm (27). Het Schriftbewijs is het hart van de reformatorische theologie. En de Schrift is een eenheid. Daarom kozen de auteurs niet voor een systeem dat door één grondgedachte beheerst wordt, met het gevaar van eenzijdigheden en speculaties. Nee, de thema's worden in een bepaalde volgorde, hoofdstuk na hoofdstuk behandeld.

Bij elk stuk van de leer, in elk hoofdstuk heeft de verantwoording van de leer met een beroep op de Heilige Schrift een heclissende plaats. En dan de Heilige Schrift in zijn geheel. Goede uitleg van de Schrift naar het adagium van de Reformatie 'sola scriptura' (alleen de Schrift) en 'tota scriptura' (geheel de Schrift) is van levensbelang voor gezonde, gereformeerde dogmatiek. Wie een theologie van het Oude en Nieuwe Testament leert, of een theologie van Paulus of Petrus ontkent daarmee in feite de eenheid van de Heilige Schrift en ondergraaft de leer der kerk fundamenteel. Alleen de Schrift en dan geheel de Schrift is in deze dogmatiek toetssteen, fundament en uitlegster van de leer der kerk.

Dat methodisch uitgangspunt wordt op een evenwichtige, rustige en overtuigende manier in de dogmatiek waar gemaakt. Dat geeft aan deze dogmatiek haar kracht en blijvende waarde. In de wijze waarop de Schrift verwerkt wordt met behulp van resultaten van voortgaande exegetische en tegelijk anti-thetische positie wordt gekozen, niet alleen tegenover Barth en Berkhof, maar ook tegenover vele andere concepties van vandaag is dit een handboek geworden, dat niet alleen een zekere periode het leerboek kan zijn aan verschillende universiteiten, maar ook als naslagwerk langer geraadpleegd kan worden.

Van het dogmatisch handelen van Petrus Lombardus (*Sententiarum libri IV*) wordt verteld, dat het vier eeuwen lang aan de hogescholen gebruikt is. Maar het miste alle oorspronkelijkheid en is daardoor toch vergeten. De Synopsi is bijna een halve eeuw gebruikt. Het compendium van Johannes à Marck heeft het twee eeuwen aan diverse universiteiten uitgehouden. De gereformeerde dogmatiek van Ravinck ongeveer veertig jaar. Het Handboek van A.G. Honig met zijn voorzichtige synthese van het werk van A. Kuyper en M. Bavinck weer bijna een halve eeuw. Aan de universiteit in Kampen is daarna ruim tien jaar de dogmatiek van J.A. Heyns bestudeerd. En nu is deze nieuwe gereformeerde dogmatiek het dogmatisch leerboek aan de School der kerken geworden. Het is te ho-

pen, dat de dogmatiek van Van Genderen en Velema het lang zal maken. Het boek is het waard.

Een beknopte dogmatiek

Wanneer je de theologie vergelijkt met een huis waarin veel kamers zijn, neemt een handboek als dit je mee en opent de deur van die ene kamer van de dogmatiek; het neemt de lezer of student bij de hand voor een kritische rondblik. Het is niet de bedoeling dat je altijd bij de hand gehouden wordt, dat je met de kennis van een handboek volstaat. Ook dit handboek is een minimum. dat wil stimuleren om zelfstandig verder aan de slag te gaan. 'Handboeken zijn onmisbare wegwijzers maar vruchtbare ontdekkingen doet men pas door in de traditie zelf op pad te gaan, liefst met niet te veel bagage' (G.H.M. Posthumus Meyjes, 'Berkhof en de dogmengeschiedenis', in *Weerwoord*, Nijkerk 1974, 80). Door zijn gereformeerde karakter en methode en de wijze waarop dat nader wordt uitgewerkt leert dit handboek je welke bagage voor een tocht in het veld van de dogmatiek onmisbaar is.

Daarom mag een handboek ook beknopt zijn. Dit keer is die beknoptheid zelfs in de titel vastgelegd. Het boek telt 329 bladzijden. En vergeleken met vele grotere dogmatieken van bijvoorbeeld Thomas van Aquino, Calvijn, Bavinck, Berkouwer, Barth of Wentsel is dat werkelijk beknopt. Qua omvang en opzet valt het boek te vergelijken met de dogmatiek van Honig, Heyns of Berkhof. Er zullen telkens keuzes gemaakt moeten worden. En dat is ook gebeurd. Niet alleen door zich te concentreren op mannen als Augustinus, Calvijn en Bavinck. Dikwijls is gezocht, en ook trefzeker gevonden, het citaat dat een figuur of een stroming typeert, dikwijls is daarbij gebruik gemaakt van typering van anderen. Beknoptheid vraagt voortdurend bijzondere beheersing in de aan te bieden leerstof. Ook beheersing van de taal. Welnu, in der Beschränkung zeigt sich der Meister. Het is een meesterlijk handboek geworden.

Ondanks de beknoptheid is in dit handboek op een gelukkige wijze de inhoudelijke geloofsband tussen de school te Kampen en te Apeldoorn zichtbaar. Op systematisch-kritische wijze is veel literatuur uit die kring verwerkt. Ik noem enkele namen in alfabetische volgorde, zonder nu aan te geven, dat de bijdragen verschillen: E.A. de Boer, R.H. Bremmer, J. van Bruggen, L. Doekes, J. Douma, N.H. Gootjes, S. Greijdanus, J. Faber, J. Francke, A.N. Hendriks, P.H.R. van Houwelingen, J. de Jong, B. Kamp-huis, J. Kamphuis, K. Schilder, H.D.J. Smit, C. Trimp, H. Venema, C. v.d. Waal, J.R. Wiskerke, H.M. Yoo en kritisch J. Hoom en B. Telder.

Een leesbare dogmatiek

De leerstof heeft in dit leerboek niet voortdurend hetzelfde gewicht. De auteurs hebben de stof op twee niveau's geordend. In veel handboeken is dat gebruikelijk. Er zijn veel passages in kleine letters met veel details. Je kunt die bij het lezen rustig overslaan zonder de draad van het verhaal kwijt te raken. Maar ook in die kleine letters stam-

vaak boeiende feiten en verrassende confrontaties. Het maakt het boek in elk geval leesbaar voor een groter publiek. Natuurlijk is het boek in de eerste plaats bedoeld voor de studie van de theologie. Maar ook dan is het heerlijk om een hoek te kunnen bestuderen of raadplegen dat vrij is van gewichtigoenerij. Het is fijn dat ook moeilijke vraagstukken in gewoon Nederlands zijn uiteengezet. Eenvoud van taalgebruik en diepte van gedachte gaan in dit boek harmonieus samen. Het boek zocht een bredere lezerskring dan dominees en studenten. Ook ambtsdragers, verenigingsleden en meedenkende gemeenteleden kunnen niet hun vragen over het christelijk geloof in dit handboek terecht. Een eerste oriëntatie kan bijvoorbeeld verzorgd worden door de verenigingen. Door het boek aan te schaffen voor de bibliotheek. En het telkens bij een daarvoor in aanmerking komend onderwerp aan de inleider uit te lenen.

Aan het einde van elk hoofdstuk wordt enige literatuur genoemd. Aan het einde van het boek zijn drie registers opgenomen, een register van Schriftplaatsen, van personen en van onderwerpen. De zorgvuldige compositie, het taalkleed en deze registers bevorderen de toegankelijkheid van dit handboek niet gering.

Het is niet goed mogelijk om elk onderdeel van dit handboek ook inhoudelijk te hoespreken. Daarom heb ik uit de veelheid een keus gemaakt. Laat ik bij het begin beginnen.

Inleiding en de openbaring

In zijn inleiding bespreekt Van Genderen zijn al eerder genoemde definitie van dogmatiek. Hij kiest voor een eigen definitie, al acht hij de door J. Kamphuis gegeven definitie goed bruikbaar. Verder verantwoordt hij de door hem gebruikte methode en gunt ons een wel wat karige blik in de geschiedenis van de dogmatiek. Om inzicht te verkrijgen in de geschiedenis van de dogmatiek is dit handboek beslist niet bedoeld, al geeft Van Genderen soms verrassende overzichten, bijvoorbeeld in het hoofdstuk over de openbaring.

Na eerst de Schriftgegevens over openbaring te hebben gewogen, volgt een exposé over het begrip openbaring in de theologie. Na een snelle vlucht door de eeuwen heen worden Barth (43v.), Kuitert (45v.) en Berkhof (48v.) knap weergegeven en voorzichtig, maar duidelijk, weerlegd. Daarin is Van Genderen sterk bezig.

Bij gebrek aan een betere naam houdt Van Genderen vast aan de term 'algemene openbaring' (63). Dat is merkwaardig om tweeërlei reden. In de eerste plaats houdt algemene openbaring beslist geen algemene kennis van God in (59). Evenmin wil Van Genderen weten van openbaringsuniversalisme. Terecht. Maar bovendien gebruikt ook Van Genderen de door Kamphuis geïntroduceerde onderscheiding van Gods openbaring in zijn werken en Gods openbaring in zijn Woord (58). (*Aantekening* bij J.A. Heyns *dogmatiek*, Kampen 1982, 15). Dat lijkt me een acceptabele manier om te onderscheiden, ook al is het Woord van God een machtig werk van God.

Van Genderen handhaaft de term en de zaak van de algemene openbaring. De algemene openbaring heeft namelijk niet minder dan drie betekenissen. Met name de derde betekenis is van belang (62). In de eerste plaats leren wij, aldus Van Genderen, door de algemene openbaring God in zijn werken kennen en verheerlijken. Terecht spreekt Van Genderen van 'wij'. Dat zijn ook in de belijdenis de gelovigen, die geloven door het Woord en de Geest. Dat zijn niet de ongelovigen. Die willen en kunnen God op geen enkele manier kennen. Deze betekenis geeft aan, dat het hier niet een algemene openbaring betreft. In de tweede plaats laat de algemene openbaring ons (!) duidelijk zien, dat er geen tegenstelling is tussen natuur en genade. Opnieuw dat 'ons*', de gelovigen. Ook hij de tweede betekenis gaat het niet om een algemene openbaring.

Alleen bij de derde betekenis komt de andersdenkende in het zicht. Je kunt nu, na de voorgaande betekenissen, bij de ontmoeting met hen uitgaan 'van wat ons verbindt'. Van Genderen wil van een aanknopingspunt niet weten, maar wel is er het religieus besef, dat samenhangt met de schepping van de mens naar Gods beeld en met het feit, dat God zich aan hem niet onbetuigd laat. Dat is van belang voor het leggen van contact. Op dit punt heb ik een vraag. Beslissend is hier de kwestie: heeft de mens bij de zondeval het beeld Gods verloren, of is hij in enig opzicht beeld Gods gebleven? Op die vraag komt Velema later terug en antwoordt daarop bevestigend (302v.). En voorts is het feit, dat God zich aan hem niet onbetuigd laat, wel duidelijk een openbaring van zijn werk (vgl. ook 124). Maar daarmee is er nog niet 'iets-wat-ons-verbindt'. Welke gemeenschap immers heeft het licht met de duisternis? (vgl. 2 Cor. 6 : 14, 15). De natuurlijke mens haat alle licht. Ook deze derde betekenis rechtvaardigt de term 'algemene openbaring' niet.

De Heilige Schrift

Dat Van Genderen zich sterk op Bavinck oriënteert, zal waar zijn, maar betekent niet, dat hij niet in zelfstandigheid positie kiest. Hij wijst de door Bavinck getrokken parallel tussen de vleeswording van het Woord en de schriftwording van het Woord resoluut af (68v.). In confrontatie met veel zogenaamde moderne theologie handhaaft hij het woord getuigenis. In de relatie tussen openbaring en Heilige Schrift is het bijbels getuigenis maar niet een menselijke benadering of vertolking van het geheim van de openbaring. Het is Gnds getuigenis, dat eeuwig zeker is (72).

Interessant is de paragraaf over de verhouding van het Oude en het Nieuwe Testament. Heel veel komt aan de orde, te veel om op te noemen. Het citaat van Augustinus, dat het NT in het OT verborgen is, en het OT in het NT openbaar is. De betekenis van artikel 25 van de NGB in dubbele confrontatie, zowel met Rome als met de Dopersen. Prachtig wijst Van Genderen de opvatting af, als zou het OT een God der wrake kennen en het NT een God der liefde: als zou het OT het boek van de vergelding en het NT het boek der vergeving zijn. Dat er echter in beide,

zowel in de genade als ook in de toorn een groei van minder naar meer is (Hebr. 12 : 25), miste ik.

Bij de bespreking van de leer van de inspiratie en de bestrijding daarvan wordt de schriftkritiek haar plaats gewezen. Die mannen van wetenschap hebben geen recht op de openlijke dank van de gemeente van Jezus Christus (vgl. X1). Net als bij de andere loci bespreekt Van Genderen de Schriftgegevens. Hij geeft de voorkeur aan het woord theopneustie boven inspiratie (85). Na verschillende opvattingen en theorieën te hebben afgewezen, kiest Van Genderen voor de organische inspiratietheorie van Ravinck, ook al heeft hij wel oog voor bezwaren tegen de typering 'organisch'. 'Er zijn in de Bijbel aanwijzingen genoeg waaruit de juistheid van deze zienswijze blijkt' (88).

In een volgende paragraaf bespreekt Van Genderen de eigenschappen van de Heilige Schrift (90vv.). Bij een boekbespreking kun je slechts op een enkel moment wijzen. Bij het gezag van de Heilige Schrift krijgen synodale documenten als *Klare Wijs* en het rapport *God met ons* goede aandacht. De verschillende aspecten die B. Kamp-huis in zijn 'Klare taal' onderscheidde bij de duidelijkheid van de Heilige Schrift geeft Van Genderen uitvoerig en met instemming weer (104).

Ten aanzien van het getuigenis van de Heilige Geest onderscheidt Van Genderen duidelijk tussen het getuigenis van de Geest in, met en door het Woord én het getuigenis van de Geest hij de aanvaarding van de canon. In het eerste onderdeel waarschuwt Van Genderen heel nadrukkelijk voor vereenzelviging van de vrucht van de Geest met het getuigenis van de Geest in het hart. Dan wordt de ervaring het criterium. Ook is het getuigenis van de Geest geen aparte openbaring buiten het Woord om. Als de Heilige Geest in onze harten werkt, gebruikt Hij het getuigenis van de Schrift als middel (114). Als Van Genderen dan verder gaat spreken over het getuigenis van de Geest en de aanvaarding van de canon, had dit mijns inziens nog meer kunnen doorklinken.

Sprekend over de canon, leert Van Genderen, dat de Schrift geen produkt van de kerk is, maar door de Here aan zijn kerk gegeven is (115). De canon van het NT is niet door de kerk zelf vastgesteld. De kerk heeft die ontvangen uit de hand van God. Daarom wijst Van Genderen de subjectieve benadering af. En terecht.

Van Genderen heeft echter bezwaar tegen een formulering van artikel 5 van de NGB. 'Als in dit artikel staat: "omdat de Heilige Geest getuigenis geeft", is het niet zo, dat dit getuigenis de eigenlijke grond voor de erkenning van het goddelijk karakter van de Schrift is. De grond ligt in de Schrift zelf' (117). 'De grond voor de erkenning van de canon ligt dus niet in het getuigenis van de Heilige Geest, maar in de geloofwaardigheid van de Bijbel zelf. Wij gronden ons geloof niet op het getuigenis van de Geest, maar op wat de Schrift zegt. Maar juist door het getuigenis van de Heilige Geest is het gekomen tot de erkenning' (117).

Van Genderen blijkt hier voorzichtige kritiek te oefenen,

niet op de inhoud van de belijdenis, maar op de formulering van de tekst in artikel 5 van de NGR. In artikel 5 staat immers 'omdat' (Frans: *pour ce que*; Latijn: *quod*). Van Genderen interpreteert met behulp van de tekst van de Franse Geloofsbelijdenis het woord 'omdat' als 'doordat'. De grond ligt in de Schrift zelf: de grond is de geloofwaardigheid van de Bijbel. Maar door het getuigenis van de Geest komt het tot erkenning.

Deze interpretatie van 'omdat' als 'doordat' maakt een wat gekunstelde indruk en lijkt me ook niet nodig. De belijdenis wil immers antwoord geven op de vraag, waarom wij alles geloven wat de canonieke boeken bevatten. De grond voor dat geloof is het getuigenis van de Heilige Geest. Dat is maar niet een leeg en inhoudsloos getuigenis. Als de Heilige Geest in ons hart dat geloof werkt, maakt Hij gebruik van het getuigenis van de Heilige Schrift als middel (vgl. ook 696).

Over God

Een prachtig hoofdstuk. Kennis van God is geloofskennis. God kennen en God de eer geven die Hem toekomt. zijn in de Bijbel één (124). In zijn inleiding noemde Van Genderen de dogmatiek van Bavinck als een voorbeeld, waarin de dogmatiek bedoeld is als een lofzang op al Gods deugden en volmaaktheden, een lied van aanbidding en dankzegging (28). Daarom is de eerste wortel van de dogmatiek ook niet de strijd tegen de dwaalleer (29). In de eerste plaats gaat het om de lof op God. Het dogma. de kerkelijke leeruitspraak is in de belijdenis te vinden. Lofprijzing van God is steeds de ondertoon van het belijden (vgl. J.R. Wiskerk, *De strijd om de sleutel der kennis*, Groningen 1978.36). Het is fijn en geeft ook het hoge niveau aan, dat op verschillende plaatsen in deze dogmatiek die lofverheffing is aan te treffen (bijv. 125, 135, 161).

In de indeling van deze locus blijkt ook weer de uitnemende beheersing van de dogmatische leerstof. Eerst tekent Van Genderen de dwaalwegen van de natuurlijke theologie. Daarbij gaat hij in op de vraag of er ook bij Calvijn zo'n theologie te vinden is (127). Daarna laat hij zien, dat je niet kunt bewijzen dat God er is, maar evenmin, dat God er niet is (133). Dan volgt het onderwijs van de Godsopenbaring. God maakt Zichzelf bekend in zijn namen: benoemingsnamen, zoals God de HERE, persoonsnamen: Vader, Zoon en Heilige Geest en wezensnamen of namen van eigenschappen, zoals de Almachtige. de Heilige. Het valt op dat Van Genderen in de ordening van de stof een andere weg inslaat dan Bavinck (136). Het zijn prachtige bladzijden niet alleen over de betekenis van de drieëenheid, maar ook over Gods volkomenheden, zijn eigenschappen. Terecht kritisch is de behandeling van de vraag, of er analogieën van de Triniteit bestaan (160).

Bij het begin van zijn spreken over Gods volkomenheden maakt Van Genderen op indirecte wijze helder, dat je in de theologische bezinning niet volstaan kan met het aanhalen van bijbelteksten om duidelijk te maken wat met de uitspraken over God bedoeld wordt. Leerzaam is ook – en

het staat in de kleine lettertjes – dat er bij Gods namen geen indelingsprincipe is, dat voldoet (164). Mededeelbare eigenschappen zijn er niet. Tussen Gods heiligheid, wijsheid, goedheid en die van mensen bestaat een wezenlijk verschil. Het subject bepaalt het predikaat. En zo zou er op veel meer te wijzen zijn. Van Genderen verzorgde ook de hoofdstukken over de raad van God, God de Schepper en Gods voorzienigheid.

De mens het beeld van God

Het eerste hoofdstuk van de hand van Velema is over de mens, het beeld van God. Het heeft een simpele indeling. Eerst komen de bijbelse gegevens aan de orde, vervolgens de historische en met enkele aspecten aan het mens-zijn wordt besloten. De titel van het hoofdstuk is theologisch geformuleerd. Het gaat ook in het hoofdstuk over de mens om theologie en Godsopenbaring. Wat kunnen en moeten we vanuit de Bijbel als Gods openbaring over de mens zeggen (293). Daarom lijkt het me minder juist om toch telkens van antropologie te spreken.

Interessant is uiteraard, wat Velema onder de mens als beeld van God verstaat. Hij zoekt de betekenis in de richting van representatie, maar wil het daar niet in laten opgaan (296vv.). Het kan niet zo zijn dat het beeld bijkomend is bij het mens-zijn. Het is in strijd met de directe formulering van de tekst Gen. 1 : 26 om zich het verloop in twee fasen te denken. Daarin voltrekt Velema een confrontatie met Schilder en Kamphuis. Velema ziet in het beeld Gods verschillende aspecten: het aspect van de vertegenwoordiging (representatie) met de heerschappij over de schepping (296), de relatie van Vader en kind (298). Verrassend is nu, dat Velema in het beeld Gods nog een aspect ziet, namelijk een ontisch aspect. Hij noemt dat een aspect dat het wezen van de mens raakt. Het mens-zijn naar lichaam en geest behoort tot het beeld van God (298). Op dit punt gekomen, redeneert Velema konsekwent door. Ook nu nog is (Velema gebruikt de tegenwoordige tijd) elk lid van de mensheid beeld van God. Niemand uitgezonderd. Het heeld van God komt openbaar in en is gegeven met het mens-zijn (298). Het overblijfsel van het beeld Gods in art. 14 NGR is de mens zelf die op zijn oorspronkelijke roeping wordt aangesproken (308). Als het mens-zijn naar lichaam en geest tot het beeld van God behoort, zal ook het geslachtelijk onderscheid daartoe behoren. Velema leert dan ook, dat de man in zijn man-zijn en de vrouw in haar vrouw-zijn beeld van God is (299). Daarom mag geen mens, ook geen man of vrouw, gediscrimineerd worden.

In zijn argumentatie voor dit ontische aspect van het beeld Gods is Velema wel erg sober. Wie deze 'substantiele' basis niet tot het beeld van God rekent, die komt met de eenvoudige, duidelijke formulering van de tekst in strijd (298). Het zal je maar gezegd zijn. Maar in vastberaden taal positie kiezen is nog wat anders dan argumenteren. God heeft zijn schepsel mens met het oog op zijn ambtelijke opdracht, Hem te vertegenwoordigen, te heersen over de schepping. In de relatie Vader-kind zijn he-

melse Vader lief te hebben, een menselijke natuur geschonken met lichaam en ziel en met geslachtelijk onderscheid. De mens zou als koningskind delen in de heerschappij van God zijn Vader en Hem zo afbeelden. God sprak, God gebod en daar was die mens, daar stond die mens: als kind van God, als heeld van God. Met de schepping van de mens was daar meteen het kind Gods, het beeld Gods. Wat God heeft samengevoegd, scheidde de mens niet. Maar onderscheiden is iets anders. Nergens uit de Heilige Schrift blijkt nu, dat de natuur zelf of de eigenschappen van de mens het beeld van God uitmaken. God schiep niet de engel, niet het dier, maar de mens, en wel de mens-met-zijn-menselijke-natuur (lichaam en ziel, man en vrouw) tot zijn beeld. Maar die mens-met-zijn-menselijke-natuur wilde niet het beeld van God zijn, wilde zelf als God zijn. De mens scheidt. Christus spreekt van adderengebroid (Luc. 3 : 7, vgl. Joh. 8 : 44 en Gen. 3 : 15). Bij de zondeval bleef de mens wel mens-met-zijn-menselijke-natuur, maar van de vertegenwoordiging van God, het liefhebben van zijn hemelse Vader, kwam niets terecht. De context met zijn onderscheid tussen mens als beeld van God en mens als God verzet zich tegen de opvatting, dat het mens-zijn als zodanig deel is en blijft van het beeld van God.

Jammer is ook, dat Velema niet op deze plaats; bij de bepaling van wat nu het heeld van God inhoudt, teksten als Ef. 4 : 24 en Col. 3 : 10 bespreekt. Hij bespreekt die eerst later, als hij het heeft over de nieuwe mens (306). De nieuwe mens is de mens, die naar de wil van God geschapen is in waarachtige gerechtigheid en heiligheid. Hij wordt vernieuwd tot volle kennis naar het heeld van zijn Schepper. Mee aan de hand van deze Schriftgegevens belijdt de kerk, dat de mens goed en naar Gods beeld is geschapen, dat wil zeggen: in ware gerechtigheid en heiligheid (Heidelb. Cat. zondag 3). De teksten zijn dus wel besproken, en de conclusie die Velema trekt, kan uit het voorafgaande wel duidelijk zijn: Kennis, gerechtigheid en heiligheid hebben ook tot het beeld Gods in Gen. 1 : 26 behoort. Maar doe je daarmee deze teksten uit het Nieuwe Testament recht!

Wanneer Velema afzonderlijk ingaat op de vraag, of de mens nog beeld Gods is na de zondeval, is het antwoord niet alleen voor de auteur, maar ook voor de lezer geen verrassing meer. Elk lid van de mensheid is immers beeld van God, niemand uitgezonderd (298). Dat wil niet zeggen, dat in deze paragraaf (302) niet belangwekkende gegevens worden besproken. In de eerste plaats citeert Velema Genesis 9 : 6: 'Wie des mensen bloed vergiet, diens bloed zal door de mens vergoten worden, want naar het beeld van God heeft Hij de mens geschapen'. En hij vervolgt dan direct na het citeren van de tekst, wel wat kort om de bocht: uit deze tekst blijkt dat de mens na de zondeval beeld Gods genoemd blijft worden.

Als bouwsteen voor de onverliesbaarheid van het beeld van God lijkt me dit te weinig. In de eerste plaats kan in deze tekst gesproken zijn over wat God deed in het verleden. Na de schepping volgt de voorzienigheid. Geeft het

beroep op het verleden onvoldoende argumentatie, dan valt te bedenken, dat de mens niet alleen na de zondeval (en na de zondvloed), maar ook na de moederbelofte en na het gelovig antwoord op die moederbelofte (Noach vond genade in de ogen van God en Noach bouwt een altaar en brengt brandoffers) aldus – naar Gods beeld geschapen – genoemd is (vgl. Kamphuis, *Uit verlies naar winst*, Barneveld 1985, 44). En daarom is geen mens uit zichzelf bevoegd tot bloedvergieten. Immers, God is de Schepper van de mens naar zijn beeld. Hij alleen is bevoegd. God blijft de mens op die **norm** aanspreken.

Niet anders staat het met de aanduiding van het beeld van God in Jacobus 3 : 9: 'met haar {de tong} loven we de Here en Vader en met haar vervloeken we de mensen, die naar de gelijkenis Gods geschapen zijn' (302). Natuurlijk heeft die tekst betekenis voor het heden. Maar dat betekent niet, dat elk mens als zodanig nu beeld van God is. God stelt zijn volk in het heden telkens weer onder de norm van het begin. Jacobus heeft het van de Here Jezus zelf geleerd. Hoe was het van de **beginne**? Velema spreekt van nadrukkelijke uitspraken in drie teksten; bij dit onderdeel trof ik er slechts twee aan.

Velema roert nu ook de kwestie aan, die ontstaat bij de opvatting, dat de mens het heeld Gods is gebleven. Dat is nu een lastige vraag geworden. **Waarom** moet de mens dan vernieuwd worden naar het beeld van Christus? (309) Uiteraard spreekt hij in dit verband wel over ongehoorzaamheid en ongeloof. Tenslotte kiest Velema dan voor de term mens al; heeld Gods op een volstrekt negatieve wijze {in een negatieve modus}. De negatieve modus kan door de Heilige Geest weer positief worden. Het is een vondst die even doet denken aan ongeloof als negatieve gerichtheid van de pistische functie. Van meer belang is de vraag naar het Sclirifthewijs voor deze gedachte. We zijn benieuwd waar er in de Heilige Schrift over het beeld van God op die volstrekt negatieve manier gesproken wordt. Bovendien wordt nu opnieuw duidelijk, dat Velema aan het heeld Gods twee totaal verschillende betekenissen toekent. De eerste heikenis is: het mens-zijn met het lichamelijke en met zijn ziel en met het **geslachtelijk** onderscheid. In deze betekenis vertonen alle mensen het heeld van God. Niemand uitgezonderd (298). En dan is er die tweede betekenis: gehoorzaamheid, geloof, kennis, gerechtigheid, heiligheid, kortom de nieuwe mens. In deze betekenis vertonen alleen de gelovigen weer het beeld van God. Velema noemt Christus het beeld Gods in de positieve modus (305).

Velema's opvatting over de mens als beeld van God roept vragen op. In beginsel zijn het **dezelfde** vragen als bij de opvatting van het beeld Gods in engere en ruimere zin. Het viel me op dat Velema zijn betoog in een reeks vragen samenvat en afsluit. Dat is niet het sterkste slot. Er spreekt een zekere verlegenheid uit. Het vormt in elk geval een uitdaging tot het verder doordenken van de vragen rond de mens, het beeld van God, die ook door de **auteur** terecht aan de orde gesteld zijn.

H.J. Boiten

40 jaar Centraal Weekblad

In de synodaal Gereformeerde Kerken verscheen in 1953 een nieuw kerkelijk blad, het *Centraal Weekblad*. Onlangs kon het zijn veertigjarig jubileum vieren. Het nummer van 19 februari stond in het teken hiervan.

Prnf. Runia vergelijkt de begintijd met vandaag:

Uit de eerste nummers krijgt de lezer ook de duidelijke indruk dat in die periode (het is dan 1953) de kerk nog een levendige zaak is, die velen bezighoudt. Gemeenten groeien in tal en last. Er worden dan ook veel nieuwe kerken gebouwd. Het verenigingsleven bloeit nog, zowel de JV's en de MV's als de mannen- en vrouwenverenigingen.

Toch zijn er al wat schimmige wolkjes als eens mans hand aan de heldere hemel te ontwaren. Al in zijn eerste artikel heeft Waterink het over drie groepen, die op verschillende manieren met de 'beginselen' omgaan. De eerste groep gaat simpelweg uit van vaste beginselen. De tweede aanvaardt de beginselen wet, maar is zich ook bewust van allerlei nieuwe problemen. De derde groep ziet Jezus als Zaligmaker, maar maakt zich verder niet zo druk over allerlei beginselen, vooral niet als het om de levenspraktijk gaat. Mensen die hij deze groep horen gaan 'natuurlijk' (schrijft Waterink) naar de bioscoop en vinden het heel gewoon dat hun kinderen dansen.

Het is duidelijk dat we met deze driedeling in een heel ander 'klimaat' zitten dan vandaag. Her woord 'beginselen' is helemaal in onbruik geraakt. En voor wie is bioscoopbezoek of dansen nog echt een probleem? Het gaat vandaag om vragen die ons bestaan heel wat dieper raken. Het gaat nu om de vraag: geloven wij zelf en onze kinderen nog wel? Zal de kerk het wel redden in de 21e eeuw?

Ook vandaag en morgen gaat het natuurlijk niet om geloven zonder meer. Wat is de inhoud van het geloof van onszelf en van onze kinderen? Wat is de betekenis van het ons overgeleverde geloof voor ons denken en ons doen? Die vraag geldt vandaag niet minder dan gisteren. De tegenstelling die Runia hier maakt is dan ook niet terecht.

Koud buffet christendom

'Mondige lezer kiest zelf uit "boodschappen".' Onder deze kop schrijft Ype Schaaf in hetzelfde nummer:

In onze dagen zijn christelijke media afgebrokkeld. Er is nog één protestant regionaal dagblad en geen christelijke Libelle meer. Andere werden modieus, zoals Trouw, de IKON en HN. Dit gebeurde meestal van binnenuit, omdat journalisten en programmamakers problemen kregen met de klassieke Boodschap. Natuurlijk kwamen er ook reacties met juist een zeer duidelijke boodschap zoals de EO en het Reformatorisch Dagblad.

De richtingsbladen lijken te blijven hangen in het Gutenberg-tijdperk. Zij zijn confessioneel of Bonds; christelijk-gereformeerd of vrijgemaakt, nog steeds bezig met de juiste verwoording van de Waarheid, terwijl onze visuele cultuur daar helemaal geen interesse meer voor heeft. In de tijd van het tele-

visiescherm wordt de Waarheid een waarheid en oprechtheid uitstralende man of vrouw: het Woord moet weer vlees worden! Daar waar de emancipatie nog niet voltooid is, zoals in sommige delen van de Gereformeerde Gezindte, stimuleert een richtingsblad nog altijd het eigen groepsdenken.

Hier moet nog iets hij vermeld worden. De indi idualisering slaat ook toe onder gelovigen. Men stapt 's zondags in de auto om elders een aansprekend preker te horen of een fijne viering te vieren. Men luistert naar het zingen op de RRC en kijkt naar een rondje van het huis van de NCRV om dan vooral de pastorale pater van de KRO niet te missen en de muzikale fruitmand van de EO. Tenslotte koopt men ook nog zo nu en dan een boekje van een aansprekend schrijver.

Prof. dr. A. van der Meiden noemt dit koud buffet-christendom. De christelijke uitgevers spelen al lang in op deze individualisering of zo men wil op dit consumptieve gedrag, maar mijn vraag is welk christelijk weekblad hierbij aansluit? Het zou betekenen dat men 'hoodschappen' biedt opdat de mondige lezer zelf uitkeert door welke hij of zij zich wil laten aanspreken.

Bij deze trend past dus ook beter een column met de naam van een schrijver eerder als bijdrage in de individuele meningsvorming dan een hoofdartikel met de mening van de krant of het blad. Wanneer *Centraal Weekblad* van gereformeerd christelijk wordt, is dat dus niet meer dan een eerste stap, waarop meer dient te volgen.

Het komt vooral aan op echtheid

Margriet Gosker vraagt zich verderop af, wat we aan onze kinderen doorgeven en hoe we dat doen:

Wat is nu het meest vitale van het geloof, het belangrijkste om door te geven aan jonge mensen? Als je 't mij vraagt komt het vooral op echtheid aan. Echtheid, verbondenheid en gemeenschap. Het centrale van het geloof is de verbondenheid met God-Drieenig, die mijn leven inweeft in het grote verhaal van God en mensen. Het is de verbondenheid met de oude en de nieuwe verhalen, die de trouw van God en de geloofservaringen van mensen vertolken.

En het is ook saamhorigheid, de verbondenheid met medegelovigen. Grootouders geven ouders, ouders geven kinderen, leraren geven leerlingen een basis mee, waarop hun geloof kan rusten of rintlukken. Tijdgenoten kunnen inspirerend zijn voor ons geloof, maar er zijn ook stemmen uit het verleden, die nog steeds niet zijn verklonken, omdat ze ook ons in deze eeuw nog zeer veel wezenlijks te zeggen hebben. Tochtgenoten, geloofsgenoten, die zijn aangeraakt door het evangelie van Jezus Christus, zoals wijzelf dat ook hopen te zijn. Juist vanwege die verbondenheid zou ik de kerk niet missen. Daar, onder het Woord, ontvang je stimulans en inspiratie, waardoor je wordt geactiveerd en waardoor je geloof telkens weer opnieuw in werking wordt gezet. Daar is een plek waar je terecht kunt met je geloof en ook met je twijfel, met je hoop en met je wanhoop, met je vreugde en met je bitterheid.

Ik hoop op een kerk van de toekomst, die leeft van het Woord, die open staat voor de vragen van jonge mensen, en die ook open staat voor de nood van deze wereld.

Echtheid is het kenmerk van liet ware, het is de vrucht waaraan men de boom kent. Echtheid drijft schijnheiligheid uit en dat laatste is wel het allerminste wat de kerk in de toekomst kan ge-

bruiken. Jongeren zijn daar allergisch voor, maar ook ouderen knappen er op af. Woorden die breken op daden zijn het grootste anti-getuigenis dat men zich kan denken. Verhalen die maar doorgeprikt kunnen worden, omdat ze geen werkelijke inhoud dekken zijn fataal voor de geloofwaardigheid van de kerk.

Spiritueel probleem

Jan Greven in *Trouw* van 13 februari over dezelfde zaken:

Een paar jaar geleden waren het de ouders. Zij zouden onvoldoende geloofsinspiratie bieden en zo verantwoordelijk zijn voor de ongelovigheid van hun kinderen op latere leeftijd. Die kinderen, aldus toenmalig onderzoek, zouden intuïtief aanvoelen dat het geloof bij hun ouders niet diep stak. Ze zouden daar later hun conclusies uit trekken omtrent de waarde van dat ouderlijk geloofsleven in het bijzonder en in één moeite door omtrent het geloof in het algemeen. Dat was even slikken voor ouders, en dat zijn er nogal wat, die zich toch al schuldig voelen dat ze niet in staat zijn hun geloof, dat voor hen zo belangrijk is, over te dragen aan hun kinderen. Het zat bij henzelf ook niet lekker, luidde de hoodchap.

Vervolgens gaat hij in op nieuw onderzoek – onlangs besproken op de gereformeerde synode – dat duidelijk maakt, dat het niet aan de ouders ligt, dat zoveel jongeren niet meer geloven. Het ligt aan de tegenwoordige maatschappij, die ons laat leven in allerlei losse stukjes samenleving. Wat waarde heeft in het ene deel, betekent niets voor het andere deel.

Greven wil het niet zoeken in deze sociologische verklaring. Hij denkt dat het probleem te maken heeft met de geestelijke kracht van de boodschap die in de kerken wordt verkondigd:

Toch is zo'n rapport altijd interessant. Het zet zaken op zijn plaats die je weliswaar kent maar die je nooit zo met elkaar verbonden hebt. Maar raakt het de kern?

Wanneer je in een rapport van de KNVB over het teruglopen van toeschouwersaantallen in de stadions van alles wordt opgesomd – de verandering van de manier om de zondag door te brengen, het voetbalvandalisme, de gebrekkigheid van de inrichting van de stadions – maar er wordt niet over de kwaliteit van het voetbal zelf gesproken, raakt zo'n rapport dan de kern?

Anders gezegd: is het probleem van de geloofsoverdracht aan jongeren een godsdienstsociologisch of een spiritueel probleem? Aan het eerste kan de kerk zo min als de ouders sowieso veel doen; hoe zouden zij omstandigheden als een samenleving die fragmentariseert kunnen veranderen? Maar hoe belangrijk omstandigheden ook zijn, ze vormen nooit het hoofdprobleem. Zoals het bij de KNVB (per slot worden kerk- en stadionbezoek vaker met elkaar vergeleken) in de eerste plaats moet gaan om de kwaliteit van het voetbal, zo moet de spirituele kwaliteit van het verhaal dat ze te vertellen hebben, de eerste zorg van de kerken en de ouders zijn.

Het eerste wat bij kwaliteit hoort is zelfbewustzijn. Geen gebogen schouders dat het allemaal zo moeilijk is, maar een opgeheven hoofd met een verhaal dat staat als een huis. Dat verhaal hebben de kerken, ook in de sociologische omstandigheden die het rapport zo treffend beschrijft. En als ze dat niet meer geloven, kunnen ze de tent beter sluiten. Het zou dom zijn de om-

standigheden uit het oog te verliezen waaronder het verhaal verteld wordt. Maar nog dommer is het zo gefixeerd te raken op die 'omstandigheden' dat de twijfel er al bij voorbaat insluipt of het verhaal wel overkomt. Uit marketing-oogpunt heeft het christendom zelden gelukkig geopereerd. Voor een boodschap die het vooral moet hebben van de spirituele kracht en integriteit van wie haar brachten, is dat zelden een probleem geweest. Belangrijker dan de vraag hoe het staat met de 'moeilijke omstandigheden' is daarom hoe het gesteld is met de spiritualiteit en het inspirerend vermogen van de hedendaagse vertolkers van de boodschap. Geen godsdienstsociologisch maar een spiritueel probleem. lijkt mij.

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

BEROEPEN

Beroepen te Bergschenhoek: M. Tel. kandidaat te Harderwijk; te Hoogvliet-Spijkenisse: G.J. van Enk te Groningen-Noord; te Oegstgeest en te Uithuizen: D. Griffioen, kandidaat te Hattem; te Zwolle-Centrum: A. de Jager te Berkum.

Reroepbaar gesteld door de *classis* 's-Gravenhage: R. Kuipers, Velpsestraat 112, 2573 ST 's-Gravenhage, ☎ (070) 3106853.

Bedankt voor Dronten-Zuid: R. de Graaf te Rouveen.

BEVESTIGING EN INTREDE

De bevestiging van kandidaat Jac. Ophoff te Frieschepalen heeft plaatsgevonden door ds. H.W. Ophoff te Bedum. De intrededienst vond 's middags plaats. Het nieuwe adres is: **Jac. Ophoff**, 't Paed 3, 9249 NM Frieschepalen, ☎ (05125) 1836.

ADRESWIJZIGINGEN ED.

College voor Zendingsdeputaten Ukraine * *Secretaris*: J.H. van Wezel, Postbus 238, 3880 AE Putten, ☎ 03418-60785.

Winsum-Obergum * *Scriba*: J.P. van Barneveld, Postbus 80, 9950 AB Winsum, ☎ (05951) 2493.

PROMOTIE

Op donderdag 11 maart 1993 zal D.V. aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken te Kampen promoveren de Duitse theoloog A.D. Baum op proefschrift getiteld: 'Lukas als Historiker der letzten Jesusreise'. Promotor is prof. dr. J. van Bruggen. De promotieplechtigheid vindt plaats in de Lemkerzaal, Broederstraat 16 te Kampen; aanvang 15.00 uur.

ZENDING DICHTERBIJ

Een nieuwe reeks over zending!

Zending dichterbij heeft de moed en de intentie bezinning te geven over de gereformeerde zending. Deze nieuwe reeks staat onder redactie van dr. Chr. **Fahner**, drs. W. van **Heest**, dr. L.J. Joesse en ds. D. Ph.C. Loagen.

Het eerste deel heet **Leren** hoe *hij wand'len* moet en biedt zes opstellen rond het belangrijke thema van de verhouding **tussen woord en daad** in de zending. De bijbelgegevens komen uitvoerig aan bod, terwijl ook naar de zendingshistorie wordt gelursterd. Tenslotte worden concrete werkvormen aangereikt.

Medewerkers aan deze bundel zijn: ds. J. van Amstel, drs. M.K. Drost (t), drs. W. van Heest, prof. dr. B.J. Oosterhoff en dr. L. Westland

120 pag., paperback, f 16.90
verschijnt binnenkort
verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25-4460 AA
100 1559t

* Als regel horen die adres-gegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermeldde verenigingen km worden **ingestuurd** (geen verslagen!).

* De redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend *schriftelijk* opgegeven te worden: **De Reformatie**, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. *Per fax* is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in **De Reformatie** van de daaropvolgende week.